

ez még arrafelé szokásban van. A mozgókönyvtár alapjaiban mélyen szociális intézmény a szó legjobb értelmében. A mozgókönyvtárak mindig is különleges könyvtáraknak számítottak. Ott semmi sem volt fölösleges, hiábavaló, és a munka is jobban haladt az olvasóval való közvetlen tereferét is megengedve. Mivel jó ismerős a könyvtáros munkatárs is, legyen bár akár hátul a raktérben a könyvekért, akkor is lehet kérdezni, tanácsot kérni tőle.

A mozgókönyvtáraknak mindig is a gazdaság, a mozgókereskedelem és az életmód átmeneti kihívásainak ismeretében kellett manőverezni. Állandó mozgásban lévő szolgáltatásaikkal érzékenyen, rugalmasan tudtak igazodni azokhoz, akik valamiért a perifériára sodródtak, vagy pl. a gyerekekhez és az idősekhez. Még olyan portára is képesek eljutni, ahová csak egy istenháta mögötti, göröngyös út kanyarog.

Az egyik állomás leszerelése és a másik felállítása is viszonylag egyszerűen, gond nélkül megoldható. Valamikor a ritkán lakott települések között a legfontosabb szolgáltatás volt. Most pedig az elnéptelenedő kis települések utolsó támaszát jelentik.

Az utóbbi időben ez a fajta szolgáltatás jobban koncentrálódott, és a mozgókereskedelem is felgyorsult. Sokszor a mozgókönyvtári alkalmazott számít a legjobb szakértőnek, aki meg tudja mondani, hol lenne a leghatékonyabb a

könyvtári szolgáltatás megőrzése, és hol lenne szükség újabb állomásra.

A mozgókönyvtárra szükség van a település saját szolgáltatásainak támogatásában is. A gazdasági konjunktúra velejárója, hogy egy közösség lélekszámát tekintve a perifériára sodródhat. Iskolák, megművelt földterületek, más létesítmények is elnéptelenedhetnek, míg megint más helyeken újak létesülnek. A könyvtárbusz ide is eljut a bajbajutottakhoz.

A kereskedelmi és életmódbeli gyökeres változások az utóbbi időben már odavezettek, hogy egy település nagyon megfontolja, érdemes-e új mozgókönyvtárat, könyvtárbuszt beszereznie a ritkán lakott, elnéptelenedett részeken az ott maradtak kiszolgálására. A számítógépes könyvtári hálózaton történő kölcsönzés nem jelent e településeken megoldást. A helyi igényekhez alkalmazkodó, egyetlen elfogadható, sőt versenyképes megoldás még mindig a mozgókönyvtár. A kivezető utat a települések együttműködése jelenti ezekben a gyéren lakott körzetekben a könyvtári szolgáltatások folyamatos biztosítása érdekében. A kistelepüléseknek egyedül túl nagy falat egy könyvtári busz beszerzése – gondolja egy kormányzati szakértő is.

Az együttműködés azért is működőképes megoldás, mivel a beszerzési költségek így megoszlanak a kistelepülések között, míg a befektetés a leghatékonyabb formában kerül felhasználásra.

(Kránitz Lászlóné)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

06/317

HOFFERT, Barbara: The united way = Libr.J. 131.vol. 2006. 8.no. 38-41.p.

Állománygyarapítási együttműködés: követik-e az amerikai közkönyvtárak az egyetemi könyvtárak példáját?

Egybehangolt állományalakítás; Közművelődési könyvtár

Amerika-szerte egyre több közkönyvtár igyekszik szolgáltatásait oly módon fejleszteni, hogy bizonyos tevékenységi területeken együttműködést alakít ki más közkönyvtárakkal. Kérdés, hogy a működésük összehangolására szövetkező közkönyvtárak által létrehozott konzorciumok mennyiben követik az együttműködés terén már jóval előrehaladottabb pozícióban lévő egyetemi, ill. főiskolai könyvtárak által kijelölt utat? Utóbbiak példának okáért a szerzeményezési tevékenység összehangolásával olyan jellegű problémákat képesek megoldani, mint amilyen a duplumoké, vagyis hogy egy rendszeren belül ne kerüljön sor fölösleges, duplum példány beszerzésére.

A közkönyvtárak között létrejövő, általában valamilyen földrajzi terület (állam, régió) által behatárolt együttműködés nagyban érinti az adatbázisok kölcsönös használatát, illetve esetenként közös online katalógus létrehozására is kiterjed. Egyes konzorciumokon belül a tagok számára lehetséges az elektronikus dokumentumok (audio-, videoanyagok) letöltése. A legtöbb közkönyvtári együttműködés ennél nem is halad tovább. Akadnak azonban példák az egyetemi és főiskolai könyvtárak által kialakított modellek átvételére is. A Seattle Public Library például együttműködik a szomszédos könyvtárakkal mind a szerzeményezés, mind a feldolgozás terén, s ezzel az egyre növekvő költségek visszaszorításának voltaképpen egyedüli útját követi. Mind ezt az Amerikai Könyvtári Egyesülettel (ALA) egyetértésben. Az ALA kezdeményezésére jött létre ugyanis 2006-ban az a bizottság, amelynek célja a legmegfelelőbb módszerek feltárása a dokumentumok közös együttműködésben történő tárolására, beszerzésére, gyűjtésére. A bizottság neve: Cooperative Collection Development Committee (Egybehangolt Állománygyarapítási Bizottság).

A dokumentumok közös szerzeményezése, megvásárlása nem is olyan régen még szinte elképzelhetetlen volt a gyűjteményekre oly büszke egyetemi könyvtárak számára. A technológia

nyújtotta lehetőségek: a közös katalógus létrehozása, a dokumentumok gyors szállíthatósága, s mindenekelőtt mindezen lehetőségeknek anyagiakban is mérhető, jótékony hatása a hozzáállásuk átgondolására készítette a könyvtárosokat. Az együttműködés a fölösleges példányok kiszűrésén túl lehetővé teszi az egyes – esetleg elhanyagoltnak vélt – tudományterületekre való fókuszálást is. Vajon mennyiben kifizetődő, és egyáltalán járható-e ez az út az egymással olykor konkuráló közkönyvtárak esetében? A kérdés több problémát vet fel: az olvasói igények gyors kielégítéséről csakúgy nem lehet lemondani, mint a bestsellerek, ill. egyéb fontos, nélkülözhetetlen dokumentumok lokális beszerzéséről és tárolásáról. Szükséges, hogy a rendszerben részt vevő könyvtárakban meglegyen a készség a közös gyűjteményhez való azonos mértékű hozzájáruláshoz. Mindezeket figyelembe véve, ha a közkönyvtári dolgozók is hajlandóságot mutatnak, hogy újragondolják bizonyos nézeteiket, minden esély megvan a hatékony közkönyvtári együttműködések létrejöttére.

(Dancs Szabolcs)

06/318

BUCKNALL, Tim: The virtual consortium = Libr.J.Suppl. Spring 2005. 16-20.p.

Virtuális konzorcium a folyóiratállomány gazdaságosabb gyarapítására: a Carolina Consortium bemutatása

Egybehangolt állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -regionális; Folyóirat-előfizetés

A Carolina Consortium megalakulását voltaképpen a kiadók kínálata hívta életre, melyek vonzó folyóiratcsomagokat ajánlottak, amikkel a konzorciumok nagymértékben növelhették tudományosfolyóirat-kínálatukat, viszonylag alacsony költségnövekedés árán.

Ennek előnyeit belátva, 38 felsőoktatási intézmény könyvtárosai néhány hónap alatt, köz-

ponti vezetőség létrehozása nélkül létrehozták forrásmegosztó megállapodásukat, mely mind a könyvtárak, mind a kiadók számára előnyökkel járt. Eredményként a könyvtárak összesen 2175 tudományos folyóirathoz szereztek online hozzáférést három kiadó (Wiley, Springer, Blackwell) kínálatából. Az egyenkénti listaáron számított költsége e folyóiratok előfizetésének közel 70 millió dollár lenne, a konzorcium a három csomagért összesen 2,5 millió dollárt fizetett. A kiadók biztosabbak lehetnek abban, hogy a csomagba tartozó folyóiratokat a könyvtárak nem mondják le, az elektronikus formátum pedig (melyről nyomtatott másolat külön díj megfizetése mellett lehetséges) a terjesztési költségek megtakarítását teszi lehetővé.

A sikeren felbuzdulva a konzorcium most 19 kiadó 24 ajánlati csomagját vizsgálja, a folyóiratok körét esetleg elektronikus könyvekkel, adatbázisokkal is kibővítve, de gondolnak a konzorcium tagjainak bővítésére is. Tanulság: közös érdekek alapján, speciális igények kielégítésére rövid úton, ad hoc konzorcium is létrehozható. Különböző küldetésű, különböző háttérű könyvtárak is elérhetnek jelentős növekedést folyóirat-kínálatukban, kis költséggel, ha megtalálják egymást és az együttműködés lehetőségét.

(Mohor Jenő)

06/319

JACOBSEN, Teresa: Spending spree: inside the race to launch an opening-day collection = Libr.J. 131.vol. 2006. 5.no. 30-33.p.

Hogyan alakítsuk ki egy új könyvtár induló állományát?

Állománygyarapítás; Törzsanyag; Városi könyvtár

Az első nap, a megnyitás napja jelentős esemény a könyvtár életében, akár felújításról, átköltözésről, új intézményről, vagy éppen katasztrófa utáni újjászületésről van szó. A szalag átvágásának napjára készen kell állnia a nyitónapi áll-

mánynak, hogy amikor a közönség beáramlik, minden könyv, folyóirat, CD, DVD és mindaz, amit a könyvtár kínál, a helyén legyen (feldolgozva, katalogizálva), használatra, kölcsönzésre készen várja az olvasót. Ezt az állományt időben el kell kezdeni építeni, olyan szállítót választva, aki hajlandó a megrendelt anyagokat csak később, a könyvtár által megjelölt időpontban szállítani. Az idejekorán gyűjteni kezdett, tudatosan, a könyvtár és használói (valamint jövőendő olvasói) „személyére szabottan” épített nyitónapi állomány, ami a megnyitónak épp olyan fontos szereplője, mint a polgármester, vagy a helyben lakó híresség – a tapasztalatok szerint – megéri a ráfordított szellemi és anyagi energiákat.

(Mohor Jenő)

06/320

DUBICKI, Eleonora: Surviving the loss of access to print periodicals = Tech.Serv.Q. 23.vol. 2005. 2.no. 1-17.p. Bibliogr. 7 tétel.

Hogyan lehet túlélni, ha nem hozzáférhetők a nyomtatott folyóiratok?

Állományelemzés; Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Hozzáférhetőség; Időszaki kiadványok gyűjteménye

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Monmouthi Egyetemi Könyvtárban (USA) építési munkálatok közben penészedést észleltek az alagsorban elhelyezkedő folyóirat-olvasó fafolcain és dokumentumain. Csak a mikrofilmek nem károsodtak. Egészségügyi vizsgálat után az a határozat született, hogy a folyóiratgyűjteményt bezárják mind a használók, mind a könyvtárosok számára.

A tanulmányi időszak legérzékenyebb időszakában, 2003 szeptemberében bekövetkezett esemény gyors intézkedést igényelt. A folyóiratok elzárása kényszer, de egyúttal lehetőség is volt

az egész gyűjteményszervezés újragondolására. Dönteni kellett arról, mely folyóiratok maradjanak az állományban (nem feltétlenül kell tetemes költséggel mindet megtisztítani), és milyen formában. Ennek fő szempontjai az állapot, egy-egy folyóiratcím folyamatossága és az oktatás igényei voltak, valamint az, hogy létezik-e elektronikus változat. A nyomtatott részekesegyek használatáról nem álltak ugyan rendelkezésre megbízható adatok, de több példa bizonyítja, hogy az oktatók jól átlátják szakterületük tudományos kommunikációját, és hasznos állományalakítási tanácsokkal szolgálhatnak.

A Monmouthi Egyetemen elkészítették az egyes szakterületek kurrens folyóiratainak listáit, kiegészítve a multidiszciplináris címekkel, és véleményezésre megküldték a tanszékeknek. Ott megjelölték a kulcsfontosságú címeket, de több címet törlésre is javasoltak. Az állományelemzés egyik fő célja az átfedések (ugyanaz nyomtatott és elektronikus formában, illetve mikrofilmen) kiküszöbölése volt. A könyvtár figyelmét nem kerülte el az elektronikus formára való áttérés raktározási és előfizetési költségek, illetve a használói igények által motivált trendje. A vonatkozó szakirodalom és a példák hatására úgy döntöttek, hogy ugrásszerűen megnövelik az elektronikus folyóiratok számát, melyre 2004-ben külön 30 ezer dollárt, a 2004-2005-ös tanévre további 64 ezer dollárt kaptak az egyetem költségvetéséből. A nyomtatott állomány elemzésével egyidejűleg megvizsgálták a könyvtár 48 teljes szövegű adatbázisában elérhető folyóiratokat. Az aggregátorok alacsonyabb megbízhatósága miatt a megfelelő nyomtatott címek lemondását ahhoz köthették, hogy teljes szövegük legalább öt adatbázison keresztül elérhető legyen.

A mintegy 50 ezer kötetes folyóirat-állományból (2400 cím) a projekt eredményeképpen 15 200 kötetet, 14 900 bekötetlen füzetet, 5947 mikrofilm-tekercset és 4563 mikrofilmlapot vontak ki, ami 1113 címnél jelentette az összes részekesegyet. A megtartandó dokumentumokat megtisztították, bár azok az egész könyvtárra kiterjedő fel-

újítás miatt 2006-ig továbbra sem hozzáférhetők. A 2004-es előfizetési évtől lemondtak 254 nyomtatott folyóiratot és 165 mikrofilmen megjelenő címet. A gyűjtemény átalakítása szükségessé tette a használók és más könyvtárak tájékoztatását, a helyi és közös katalógusok tételeinek módosítását is. A 2004. tavaszi félévben fokozták a hallgatók könyvtári képzését különös tekintettel az elektronikus forrásokra és a könyvtárközi kérésekre. Mivel a cikkek elérése és kinyomtatása ingyenes volt, az áttérés pozitív visszhangra talált a hallgatók körében.

A 2003-2004-es tanévben az előzőhöz képest 40%-os növekedést regisztráltak a könyvtárközi kölcsönzésben. A tételek elemzése kimutatta, hogy ezeknek 13%-a lett hozzáférhetetlen 2003 őszén. Kiderült, hogy a kérések 32%-a az utolsó 2 év cikkirodalmára, 90%-a az 1980 óta megjelent cikkekre vonatkozik. Néhány szakterületen bővíteni kellett a folyóirat-választékot, egyes címeknél pedig a retrospektív hozzáférést. (Régebbi cikkeket a JSTOR és a Historical New York Times adatbázis tartalmazott.) A lehető legkisebb átfedéssel hat új adatbázist fizettek elő, bővítették a JSTOR-ban elérhető címek körét, és elérhetővé tették a Directory of Open Access Journals nevű gyűjteményt. Az új források kihasználása céljából intenzív marketingmunkát végeztek az egyetemen. A számos adatbázis használatának megkönnyítésére több integrált keresési lehetőséget vezettek be. Az új források használata a 2004. január és május között végzett mérések szerint az első két hónapban lanya volt, majd márciusban megugrott, és a teljes időszakban végül tekintélyes számú, 9808 cikk letöltését regisztrálták.

(Vajda Henrik)

06/321

LAM, Van-Be: Le développement des collections en langues étrangères dans les bibliothèques de la Ville de Montréal = Doc.Bibl. 52.vol. 2006. 1.no. 39-47.p.

Res. angol és spanyol nyelven

Az idegen nyelvű dokumentumok gyűjteményeinek fejlesztése Montreal könyvtáraiban

Állománygyarapítás; Idegen nyelvű irodalom; Városi könyvtár

A cikk röviden elemzi a montreali városi könyvtárak idegen nyelvű gyűjteményeit. Néhány együttműködési javaslatot tesz a Montreal szigetén működő könyvtárak számára, továbbá intézkedéseket terjeszt elő a kulturális közösségek számára nyújtandó olvasószolgálat javítására.

(Autoref.)

Lásd még 283, 301

Állományvédelem

06/322

STOKLASOVÁ, Bohdana - KNOLL, Adolf: Koncepcie trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR do roku 2010 = Knihovna. 16.roč. 2005. 2.no. 9-28.p.

Res. angol nyelven

A hagyományos és elektronikus könyvtári gyűjtemények tartós megőrzésének koncepciója Csehországban 2010-ig

Elektronikus dokumentum; Elektronikus könyvtár; Fejlesztési terv; Jogszabály -könyvtárügyi; Költségvetés; Megőrzés

A cseh kulturális örökség tartós megőrzésének kérdése a 2004-2010 közötti koncepció keretében törvényi, szervezeti és technikai feltételek összehangolását jelenti. Elvi előzménye a 2004-es információs és kommunikációs politika kormányhatározatában jelent meg.

Egyik legfontosabb területe a savas papírra készült nemzeti örökségrészek sorsa. Tartós megőrzésük sürgős digitalizálással valósítható meg. Másik probléma az eredetileg digitálisan pub-

likált dokumentumok hosszú távú őrzése. Más kontinensek fejlődő országai korábban felismerték a probléma halaszthatatlanságát. Európában 2005-ben jelent meg az *i2010: Digitális könyvtárak* iniciatíva, mely a tagországokat a digitalizálás gyorsítására, a digitális tartalmak hosszú távú őrzésére ösztönzi.

Csehországban a hagyományos dokumentumok hosszú távú őrzése nemzeti könyvtári keretekben, jól működően valósul meg. A digitális és digitalizált dokumentumok őrzése új feladatot jelent. Az erős és gyors start után jelenleg Csehországra a stagnálás és hanyatlás a jellemző, melynek okai részben anyagi, másrészt szakmai jellegűek.

A koncepció keretében 4 fajta dokumentumtípusról beszélhetünk: hagyományos, digitalizált történeti, digitalizált újkori és digitálisan publikált dokumentumokról. A hagyományos dokumentumok mellett az audiovizuális dokumentumok „senki földjének” tekinthetők. A mágnesszalagos dokumentumokat a savas papírhoz hasonló gyors megsemmisülés veszélye fenyegeti. Jelenleg ez a két legveszélyeztetettebb információhordozó. A digitálisan publikált vagy digitalizált dokumentumok körére sem jellemzőek az optimális feltételek. A terület alulfinanszírozottsága miatt a kulturális örökség jelentős része tűnhet el nyomtalanul.

A nemzeti könyvtári digitális anyagok tartós őrzése a hagyományos dokumentumok mintájára, könyvtári és közgyűjteményi együttműködés keretében szerveződik. A Nemzeti Digitális Archívum megvalósításáért a koncepció keretében a Kulturális Minisztérium a felelős. A Nemzeti Digitális Könyvtár a magja a cseh digitális könyvtáraknak, és része a nemzeti archívumnak. A könyvtár keretében 3 nagy program folyamatos fejlesztése zajlik: a *Memoria* (*Manuscriptorium* – digitalizált történeti dokumentumok), a *Kramerius* (digitalizált újkori dokumentumok), és a *WebArchív* (digitális publikációk számbavétele).

A tágabb értelemben vett cseh digitális könyvtár

dokumentumok tömegeit jelenti, amelyek szakterületi, területi vagy intézményi jellegűek. Ezek között lehetnek kiemelkedő nemzeti kulturális értékek, gyűjtésükért, tartós őrzésükért a megfelelő szakminisztériumok, régiók, intézmények felelősök. Ez a modell a hagyományos dokumentumok tartós őrzését követve, két, egymástól távoli központban valósul meg. A regionális és szakterületi elvvel való kiegészítés a cseh nemzet digitális könyvtárának tárcaközi, több forrású finanszírozását teszi lehetővé.

A digitális dokumentumok jelentős része nemzetközileg szabványos formátumú metaadatokkal rendelkezik. De a nem szabványosított területek dokumentumainak az elérését is biztosítani szükséges. Az újkori (savas papíralapú) digitalizált dokumentumok körének mikrofilmezési és digitalizálási programja rendkívül lassan valósul meg.

A digitalizált történeti dokumentumok (kéziratok, ősnymtatványok) őrzése technológiailag korszerű, nem véletlenül kapott érte a nemzeti könyvtár 2005-ben UNESCO-díjat.

A digitális publikációk hatalmas méretekben jelennek meg és tűnnek el az interneten. 2000-től a *WebArchív* projekt változó intenzitású támogatással valósítja meg számbavételüket.

Krónikus gyengeségnek tekinthető valamennyi terület alulfinanszírozottsága. A legnagyobb veszélyt a nemzeti kulturális örökség egy részének – napjainkban is zajló – végleges elvesztése jelentheti. Hatékony együttműködés szükséges a könyvtárak és a közgyűjtemények között a gyűjtés, szolgáltatás, megfelelő kapacitású adattárak biztosításában és a regionális koncepció megvalósításában.

A 2006-2010 közötti időszak feladataira hagyományos dokumentumok esetén 40, digitalizált újkori dokumentumokra 87, digitalizált történeti dokumentumokra 57, digitális publikációkra 30 millió koronás finanszírozást terveznek.

(Prókai Margit)

06/323

ALAO, I.A.: The effectiveness of library measures against theft and mutilation: an opinion survey = *Libr.Arch.Secur.* 19.vol. 2004. 1.no. 29-37.p. Bibliogr.

A lopás és könyvrongálás megelőzésére szolgáló intézkedések hatékonysága - felmérés

Felmérés [forma]; Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Könyvlopás; Könyvrongálás

A cikk egy kérdőíves felmérésről számol be, amelyben három nigériai oktatási intézmény diákjainak és könyvtárosainak véleményét gyűjtötték össze tizenhárom, a könyvlopás és könyvrongálás megakadályozására hozott könyvtári intézkedésről. Az eredmények azt mutatják, hogy az intézkedéseket szinte mindenki hatékonynak tartotta, és a tizenhárom intézkedésből tizenben a diákok és a könyvtárosok véleménye nem különbözött lényegesen egymástól. Következtetésként megállapították, hogy 1) minden egyes intézkedés bevezetését költséghatékonysági alapon kell mérlegelni; 2) a hallgatókkal és az egyéb használói csoportokkal együttműködésben meghozott intézkedések előmozdíthatják a lopások és rongálások csökkenését.

(Autoref.)

06/324

SINGH, Jay - BRAR, Navjit - FONG, Carmen: The state of RFID: application in libraries = *Inf.Technol.Libr.* 25.vol. 2006. 1.no. 24-32.p. Bibliogr. 28 tétel.

A rádiófrekvenciás azonosítás (RFID) alkalmazásának helyzete amerikai könyvtárakban

Felmérés [forma]; Rádiófrekvenciás azonosítás

A rádiófrekvenciás azonosítás (Radio Frequency Identification, RFID) könyvtári alkalmazása lehetővé teszi, hogy egy több százezer kötetes állomány leltározása ne hónapokig, hanem csak napokig tartson. Ezenkívül a használók bármi-

kor saját maguk végezhetnék el a kikölcsönzés és visszaadás automatikus regisztrálását. Jobban lehetne felügyelni a könyvlopást, a hiányzó dokumentumokat és a félreosztásokat. Becslések szerint jelenleg világszerte több mint 300 könyvtár 35 millió dokumentuma van ellátva RFID címkékkel, és az érdeklődés egyre növekszik. 2004 októberében és novemberében a Cal Poly State University (San Luis Obispo) ipari technológia tanszéke és könyvtára felmérést készített az RFID technológiát alkalmazó könyvtárak körében, hogy adatokat gyűjtsön a következő kérdésekről: a telepítés költség- és időigénye; a technológia hatása a kötetek kezelésére és a biztonságra; az alkalmazott rendszer jellemzői. A cikk bemutatja az RFID rendszer könyvtári komponenseit, és a felmérés eredményeit.

(Autoref. alapján)

Különgyűjtemények

Lásd 312

Feldolgozó munka

06/325

ATTAR, K. E.: Why appoint professionals? A student cataloging project = J. Librariansh. Inf. Sci. 38.vol. 2006. 3.no. 173-185.p. Bibliogr.

Miért bízzuk szakemberre? Katalogizálás diák-munkával a Cambridge-i King's College könyvtárában

Egyetemi hallgató; Feldolgozó munka; Könyvtáros - társadalmi munkás

A hallgatókat régóta veszik igénybe a retrospektív katalogizálás rutinműveleteiben, ahol olcsó és eredményes munkájuk be is váltotta a hozzá

fűzött reményeket. A jelen cikk egy olyan könyvtári projektről szól, amelyben minimális szinten felkészített egyetemi hallgatókat azzal bíztak meg, hogy a jegyzeteket autopszia alapján az AACR2 2-es katalogizálási szintjén – tehát már professzionális szinten – katalogizálják. Elemzi a hallgatók által a MARC-kódolásban, a leíró és a tárgyi katalogizálásban elkövetett hibákat, jellegükkel és következményeikkel együtt. Megállapítja, hogy az intelligencia önmagában nem garantálja a könyvtárosi munkára való alkalmasságot, és hogy a minimális szint feletti katalogizálás mindenképpen felkészítést igényel. Kitér a hallgatókkal végeztetett munka rejtett költségeire is. A könyvtárosok szakmai készségeit lebecsülni tehát igazságtalan, szakképzettséget igénylő könyvtári munkát továbbra is képzett könyvtárosoknak kell végezniük.

(Autoref.)

06/326

BYRUM, John D. Jr. - WILLIAMSON, David W.: Enriching traditional cataloging for improved access to information: Library of Congress Tables of Contents projects = Inf. Technol. Libr. 25.vol. 2006. 1.no. 4-11.p. Bibliogr. 12 tétel.

A hagyományos katalogizálás kibővítése a hozzáférés javítása érdekében: a Kongresszusi Könyvtár tartalomjegyzék-szolgáltató projektjei

Elektronikus publikáció; Gyorstájékoztató; Nemzeti könyvtár; Online katalógus; Számítógép-hálózat

A katalógusok rekordjai hagyományos esetben csak bibliográfiai adatokat tartalmaznak. A használók ma már ennél többet igényelnek. A Kongresszusi Könyvtárban (LC) a 90-es évek elejétől ezért különböző projektek (például a Bibliographic Enrichment Advisory Team, BEAT vizsgálatai) keretében kísérleteket végeztek a katalógusrekordok kibővítésével, többek között a tartalomjegyzékekben (TOC) szereplő információkkal.

A TOC információi feltárásának vizsgálatai a 80-as években kimutatták, hogy a társadalomtudományokban és a humán tudományokban a TOC szerepeltetése átlagosan 15-20 kulcsszóval bővíti a tárgyi visszakeresési lehetőségeket, és akár két-háromszorosára növeli a releváns találatok számát. 1998-ban egy mintát vizsgálva azt tapasztalták, hogy az angol nyelvű könyvek 93%-ának volt (átlagosan 68 szavas) tartalomjegyzéke, eközben az LC által előállított rekordoknak csak 1,12%-ában szerepeltek a tartalomjegyzékek.

Pappas és Herendeen a TOC előnyeit így foglalta össze: segítenek megítélni a művek relevanciáját, és ez különösen zárt vagy távoli raktárak esetén hasznos; növelik a keresés hatékonyságát; további hozzáférési pontokkal egészítik ki a tárgyi feltárást. A TOC hozzáadása a rekordokhoz főleg a kurrens kiadványoknál jellemző, de a távoli raktárakba szánt régebbi kiadványoknál is van rá példa (RichCat program).

A BEAT egyik korai projektje során az E-CIP (Electronic Cataloging-in-Publication) előzetes katalogizálási program keretében felhasználták a kiadóktól a megjelenésük előtt elektronikus formátumban beérkező művek TOC-jait. A feldolgozók a tartalomjegyzéket az alkalmasság mérlegelése, majd kisebb korrekciók (a fejezet, rész stb. szavak és az oldalszámok törlése) elvégzése után a rekord MARC 505 mezőjébe emelték át. Egy későbbi projekt során (E-CIP-TOC) a TOC-rekordok weben elérhető változatait hozták létre számítógépes programmal. 2005-ben közel hatvanezer rekordot helyeztek el webszerveren, a keresőmotorok számára is elérhetően.

Egy másik projektben (D-TOCs) a nyomtatott tartalomjegyzékek szkennelésével, HTML-kódolással digitális tartalomjegyzékeket állítanak elő, egyre inkább automatizálva a folyamatot. A vonatkozó katalógusrekordokat ellátják „mindkét irányban” működő linkekkel, amelyek elvezetnek az LC katalógusához. 2005-ben közel 31 ezer ilyen rekord készült. A kiválasztás szempontjai: frissen beérkezett, tudományos értékű

művek, amelyek maximum öt oldalas, megfelelő minőségű tartalomjegyzékkel rendelkeznek; elsősorban angol nyelvű művekkel dolgoznak.

Az ONIX-TOC (ONline Information eXchange) projekt 2000-ben indult. A kiadók ONIX (XML-alapú DTD) szabványos formátumban szolgáltatnak fájlokat a digitális tartalomjegyzékek előállításához. Az LC munkatársai a fájlokban az ISBN számok alapján keresik ki a szükséges adatokat a fájlban és a könyvtár katalógusában, majd egy Visual Basic programot felhasználva automatikusan hozzák létre a 856 mezőhöz linkkel kapcsolódó ONIX-TOC rekordot, esetenként a könyv borítójának képét is felhasználva. Az ONIX-nak jelenleg három verziója működik (1.1, 2.0 és 2.1), 3.0 verzióját 2006 végére ígéri az EDItEUR csoport.

A műveletek költségei: kézi inputtal – kb. 40 dollár/rekord; az E-CIP program keretében 3 dollár/rekord; a D-TOCs esetében 2 dollár/rekord; az ONIX-adatok 0,8 dollárba vagy kevesebbe kerülnek, a fájl nagyságától és tartalmának újdonságértékétől függően. Ha a kiadók visszamenőlegesen bocsátják a könyvtár rendelkezésére ONIX-fájlaikat, egyszerre akár tízezer tartalomjegyzékkel is bővíthet az LC katalógusa.

A D-TOCs és az ONIX-TOCs rekordjai révén elérhetők az online katalógusok. 2005 februárjától egy számítógépes program segítségével a korábban csak a 856-os linkek révén elérhető webes tartalomjegyzékeket hozzáadják a bibliográfiai rekordokhoz. Az 505 adatokat automatikusan generálják a D-TOCs és az ONIX-TOCs rekordjait tartalmazó fájlokból. Körülbelül hatvanezer, a TOC-hoz 856-os linket tartalmazó rekordot dolgoznak fel újra batch üzemmódban, elvégezve a szükséges módosításokat.

Az LC ezzel a szolgáltatással a kutatók információigényeit kívánja kielégíteni, és strukturált útvoalat kínál saját információs termékeihez, a hatalmas szellemi tőkét képviselő katalógusaihoz.

(Hegyközi Ilona)

06/327

DINKINS, Debbi - KIRKLAND, Laura N.: It's what's inside that counts. Adding content notes to bibliographic records and its impact on circulation = Coll.Undergrad.Lib. 13.vol. 2006. 1.no. 59-71.p. Bibliogr.

Tartalmi megjegyzések hozzáfűzése a bibliográfiai rekordokhoz, és a megoldás hatása a kölcsönzésre

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Annotáció; Dokumentumleírás; Kölcsönzés

A bibliográfiai rekordokhoz való tartalmi megjegyzések hozzáfűzésével a szokásos szerző, cím és tárgyszó szerinti elérhetőségüket bővítjük. A jobb elérés vajon megnövekedett kölcsönzést is jelent? A cikk egy 22 hónapon át tartó vizsgálat eredményeit foglalja össze, amelyet a floridai Stetson Egyetemen (kisebb bölcsészettudományi egyetem) folytattak. A szerzők 2500 olyan cím kölcsönzési statisztikáját elemezték, amelyek katalógusrekordjai tartalmi megjegyzésekkel voltak kiegészítve. A tartalmi megjegyzéseket helyben az OCLC bibliográfiai bejelentő szolgálatán keresztül, egy könyvtáros ajánlására kézzel írták be. A szerzők ismertetik, mennyi időt vett igénybe és milyen költségekkel járt a tartalmi megjegyzések hozzáfűzése, valamint bemutatják a vizsgált kölcsönzési adatokat. Egyes címek gyakoribb kölcsönzéséhez más tényezők is hozzájárulhatnak, így a tartalmi megjegyzések szerepét nem sikerült ezzel a kutatással bizonyítaniuk.

(Autoref. alapján)

06/328

HUDON, Michele: Le passage au XXIe siècle des grandes classifications documentaires = Doc.Bibl. 52.vol. 2006. 2.no. 85-97.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

A hagyományos osztályozási rendszerek fejlesztésének lehetősége a 21. század követelményei szerint

ETO; Hatékonyság; Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszere; Ranganathan-féle osztályozás; Számítógép-hálózat; Tizedes osztályozás

A hagyományos osztályozási rendszerek már több mint száz évesek, és a korszerű információs technológia sem nem mindig tudja megfiatalítani őket. A szerző ismerteti, milyen erőfeszítések történnek e rendszerek teljesítményének javítására. Ezek legtöbbje olyan kutatási és fejlesztési programok eredménye, amelyek a rendszerek tartalmát, szerkezetét és használatát vizsgálta a táblázatok hierarchikus szerkezetének hasznosítása céljából. Nevezetesen a következő osztályozási rendszerekhez kapcsolódó munkálatokat tekinti át: Tizedes osztályozás, a Library of Congress osztályozási rendszere, ETO, és Ranganathan fazettás osztályozási rendszere.

(Autoref.)

06/329

ARSENAULT, Clément: L'utilisation des langues documentaires pour la recherche d'information = Doc.Bibl. 52.vol. 2006. 2.no. 139-148.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Indexelő nyelvek használata az információkeresésben

Gépi információkeresés; Információkereső nyelv

A cikk az információkereső nyelvek használatával foglalkozik. A szerző a kötött szókészletű nyelveket egy globális információkeresési modell keretébe helyezve összehasonlítja erősségeiket és gyengeségeiket a szabad szókészletet használó rendszerek jellemzőivel. A pre- és posztkoordináció kérdéseit a hatékonyságuk szempontjából vizsgálja. A kötött szókészlet ontológia formá-

jában megjelenő, automatikus keresésre való használatát, valamint a különféle rendszerek egymással kompatibilis szemantikájának kérdését is tárgyalja.

(Autoref.)

06/330

BOULOGNE, Arlette - JADOUL, Marie-Berthe - MASSE, Claudine [et al.]: Journée d'étude ADBS audiovisuel: indexation des images et des sons: le numérique a-t-il changé les pratiques? = Documentaliste. 43.vol. 2006. 2.no. 136-139.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Kép- és hanganyagok indexelése: megváltoztat-e a gyakorlatot a digitalizálás?

Elektronikus publikáció; Gépi indexelés; Hangfelvétel; Képanyag

A *Documentaliste* képekről és audiovizuális anyagokról szóló tematikus (42. köt. 2005. 6. sz.) számával egy időben a francia könyvtáros egyesület audiovizuális szekciója egynapos szemináriumot szervezett a kép- és hanganyagok indexelésének témájában. A következő kérdésekkel foglalkoztak: „Milyen hatással van a képek, hanganyagok és zenei felvételek digitalizálása az információs szakemberek munkájára, különös tekintettel indexelési gyakorlatára? Hogyan lehet a metaadatokat a legjobban kihasználni? Hogyan működnek a tartalomkereső eszközök? Az előadásokat elméleti és gyakorlati példákkal egészítették ki.

(Autoref.)

06/331

LAFAILLE, Madeleine: L'utilisation des langages documentaires dans les musées = Doc.Bibl. 52.vol. 2006. 2.no. 131-137.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Indexelő nyelvek használata múzeumokban

Információkereső nyelv; Múzeumi könyvtár

A cikk ismerteti, hogyan használják az indexelő nyelveket múzeumi könyvtári állományok szervezésére. Felvázolja e nyelvek jellemzőit, és bemutatja használatukat a múzeumban gyűjtött tárgyak természete szerint. Az indexelő nyelvek használatának jobb megértése érdekében előzetes elemzést közöl a múzeumi könyvtárakról és szolgáltatásokról. Néhány alkalmazott nyelvet részletesen is bemutat, és elmagyarázza, hogy használatuk hogyan segíti a múzeumi tárgyak jobb megértését, rejtett értékeik kiaknázását.

(Autoref.)

06/332

LE DEUFF, Olivier: Folksonomies: les usagers indexent le web = Bull.Bibl.Fr. 51.vol. 2006. 4.no. 66-70.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

„Folkszonómiák” – a világháló használók általi indexelése

Használó; Indexelés; Számítógép-hálózat

A folkszonómiák (a folk és taxonomy szavakból „kreált” kifejezés) az internethasználók számára lehetővé teszik a digitális dokumentumok indexelését annak érdekében, hogy legközelebb könyvnyelven találják meg őket a „tag”-eknek ismert kulcsszavak segítségével. Web-szakemberek körében vita bontakozott ki az efféle indexelési mód előnyeiről és hátrányairól, összehasonlítva az információs szakemberek által készített ellenőrzött szótárakkal való indexeléssel.

(Autoref.)

06/333

LOSEE, Robert: A performance model of the length and number of subject headings and index phrases = Knowl.Org. 31.vol. 2004. 4.no. 245-251.p. Bibliogr.

Tárgyszavak és indexkifejezések hosszúságának és számának teljesítménymodellje

Tárgyi feltárás; Tárgyszó

Egy dokumentumhoz rendelt tárgyszavaknak és indexkifejezéseknek éppúgy a dokumentum viszszerkereshetőségében van szerepe, mint a szabadszöveges keresésben használt kifejezéseknek. A cikk azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy mennyi és milyen hosszúságú ellenőrzött kifejezés biztosítja a visszerkereshetőségnek ugyanazt a szintjét, mint a szabadszöveges keresés. A szükséges kifejezések száma részben hosszúságuktól függ. A szerző módszert javasol a szükséges tárgyszavak számának megállapítására, amennyiben azok hosszúsága adott. Felhívja a figyelmet a természettudományi és a társadalomtudományi szakirodalom indexelése közötti jellegzetes különbségekre.

(Autoref.)

06/334

LANDRY, Patrice: Multilinguisme et langages documentaires: le projet MACS en contexte européen = Doc.Bibl. 52.vol. 2006. 2.no. 121-129.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Többnyelvűség és indexelő nyelvek: az európai MACS projekt

Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár; Osztályozási rendszer; Többnyelvű tézaurusz

Mivel az online katalógusokban ma már bárki kereshet a világhálón, a pusztán egynyelvű keresés lehetősége komoly akadálya a hatékony információkeresésnek. Az online katalógusokban való többnyelvű tárgyi keresés megvalósítását számos európai nemzeti könyvtár tekinti feladatának. A probléma megoldására 1998-ban az Európai nemzeti könyvtárak konferenciájának segítségével (Conférence des bibliothèques

nationales européennes, CENL) négy nemzeti könyvtár elindította a MACS projektet (Multilingual Access to Subjects). A program keretében a következő osztályozási rendszerekhez kívánják megoldani – konkordanciák (mapping) használatával – a többnyelvű tárgyi hozzáférést: RAMEAU (Bibliothèque nationale de France), LCSH (British Library), és SWD (Deutsche Nationalbibliothek és Bibliothèque nationale suisse). A cikk elmagyarázza a módszer kifejlesztésének lényegét, különös tekintettel az alapokra, amelyekre a különböző indexnyelvek közötti kapcsolatokat építették.

(Autoref.)

06/335

DA SYLVA, Lyne: Thésaurus et systèmes de traitement automatique de la langue = Doc.Bibl. 52.vol. 2006. 2.no. 149-156.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Tezauruszok és automatikus szövegfeldolgozás

Gépi indexelés; Tézaurusz

A cikk témája: a hagyományos tezaurusz szerepe bizonyos automatikus nyelvelemző (language processing) rendszerekben. A tezaurusz azért fontos eszköz az automatikus nyelvelemzésben, mert figyelembe veszi a dokumentumok szemantikáját. Ez a tulajdonság széles körű alkalmazást tesz lehetővé. Ismerteti az automatikus nyelvelemzésre használt tezauruszokat és használatuk feltételeit. Végül megemlíti a tezauruszok automatikus építésére irányuló projekteket is.

(Autoref.)

06/336

BILODEAU, Benoit: RASUQAM: Le thésaurus de descripteurs de l'Université du Québec à Montréal (UQAM) = Doc.Bibl. 52.vol. 2006. 2.no. 109-120.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol és spanyol nyelven

RASUQAM: az Université du Québec (Montreal) tezaursza

Felsőoktatási intézmény; Tézaurusz

A RASUQAM nevű általános tezaurszt 1994-ben fejlesztette ki az Université du Québec könyvtára. A MARC21 szabványnak megfelelő tezaursz több mint 40 ezer deskriptort tartalmaz, melyek 70%-a főnév. A használók nyelvhasználatához hasonló deskriptorok megkönnyítik az információkeresést és a böngészést. A cikk felvázolja a RASUQAM történetét, bemutatja fő jellemzőit, szerkezetét, jelenlegi állapotát és növekedési tulajdonságait. A szerző példákon mutatja be a deskriptorok különböző kategóriáit, valamint a használt MARC-mezőket és almezőket. Végül összehasonlítja az Université Laval *Répertoire de vedettes-matière* (RVM) nevű népszerű és elismert osztályozási rendszerével.

(Autoref.)

Lásd még 299, 372

Katalógusok

Lásd 296, 302, 326, 396

Információkeresés

06/337

KERCHNER, Marcia D.: A dynamic methodology for improving the search experience = Inf.Technol.Libr. 25.vol. 2006. 2.no. 78-87.p. Bibliogr. 16 tétel.

Dinamikus módszer az információkeresési folyamat javítására

Gépi információkeresés; Hatékonyság

A korszerű információkeresés korai éveiben a keresés eredményét általában két tényezővel, a pontossággal (precision) és a teljességgel (recall) mértük. Az utóbbi évtizedekben azonban az értékelési modellek kiterjedtek a következő változók mérésére is: 1) az információkeresési feladat és eredményének minősége, 2) az információ értéke a használó számára. A szerző egy módszert mutat be a teljes keresési folyamat hatékonyságának növelésére, amely a következőkre összpontosít: a használók információkeresési problémáinak megértése, az illető problémákkal küzdő személy megértése, és megoldások alkalmazása e problémákra. Ezen információk összegyűjtésének forrásai: a keresési naplók folyamatos elemzése, elégedettségi felmérések, Help Desk jelentések, munkakapcsolat a keresőrendszerek üzemeltetőivel.

(Autoref.)

06/338

ROSE, Daniel E.: Reconciling information-seeking behaviour with search user interfaces for the Web = J.Am.Soc.In f.Sci.Technol. 57.vol. 2006. 6.no. 797-799.p. Bibliogr.

Az információkeresési szokások és a webes keresőfelületek „összebékítése”

Ember-gép kapcsolat; Használói szokások; Információkeresési rendszer; Számítógép-hálózat

Három olyan terület van, amelyeknél az információkeresési szokások ismerete hasznos lehet a webes keresőgépek interfészének fejlesztői számára.

A keresési célok között van a *navigációs keresés*, amelynek során egy meghatározott weboldalt keresünk, amelynek azonban nem ismerjük az URL-jét. Az *információs célú keresés* célja, hogy valamely információt megtaláljunk. Ez hagyományosan a webes keresők célja. A *tranzakciós keresés* (amelyet *forráskeresésnek* is neveznek) célja olyan online szolgáltatás megtalálása, amelyet aztán alaposabban szemügyre

veszünk. Ilyen pl. egy térkép-adatbázis megtalálása és használata.

Az információs célú keresésen belül különböző információs igények jelenhetnek meg. Ilyen lehet egy-egy specifikus (tény)információ (Ki volt az utolsó orosz cár?); nyitott, de irányított kérdésre adott válasz igénye (ígéretes AIDS-gyógyszerek); tanács kérése (digitális kamerákról szóló ismertetések); általános téma feltérképezése (egy cég megismerése állásinterjú előtt). Az igények gazdagságát nem tükrözi az interfészek gazdagsága, sőt minden kereső ugyanazt a felületet kínálja, bármit kérdezzünk is.

Az igények változatosságát a kontextusok különbözősége is okozza. Ugyanaz a kérdés mást jelent különböző kultúrákban, sőt kisebb közösségekben. Ha a „Madonna” szóra keresünk, nem mindegy, hogy művészettörténésről vagy zene-rajongóról van szó. Ráadásul a különböző eredmények mást és mást jelentenek ugyanannak a felhasználónak, de más időben.

A kulturális kontextus megjelenésének némi jele az AltaVista keresőben, hogy a „Red Cross” szókapcsolatra a brit felhasználók a Brit Vöröskereszt oldalát kapják meg, nem az Amerikai Vöröskeresztét.

A keresés gyakran ismétlődő természetű. A felhasználók nem tudják feltenni a megfelelő kérdést, amíg nem látják az eredmények egy részét, és jobban meg nem ismerik a témát. Ez gyakran a keresés fokozatos finomítását eredményezi. A webes keresők nem képesek helyettesíteni a képzett könyvtárost, megfelelő kialakításuk bátoríthatja a felhasználót a felfedezésnek és a finomításnak arra a módjára, amely megtörténik a referenzs interjúban. A keresők általában azt sugallják, hogy egyetlen, egyszerű kérdés tökéletes eredményt hoz.

Nagy a különbség tehát a felhasználók gazdag és változatos információkeresési szokásai és a webes keresők „egy méret jó mindenkinek” típusú megközelítése között. A közeledést a következő alapelvek követése segítené:

- különböző célokat szolgáló interfészek (felületek) álljanak rendelkezésre;
- a felület tegye lehetővé a keresés kontextusának kiválasztását;
- vegye figyelembe a keresés ismétlődő jellegét, főként a felfedezést és a keresés finomítását.

(Koltay Tibor)

06/339

LEWANDOWSKI, Dirk - WAHLIG, Henry - MEYER-BAUTOR, Gunnar: The freshness of web search engine databases = J.Inf.Sci. 32.vol. 2006. 2.no. 131-148.p. Bibliogr. 24 tétel.

A webes keresőmotorok adatbázisainak frissessége

Adatbázis; Gépi indexelés; Információkeresési rendszer értékelése; Online információkeresés

A szerzők azt vizsgálják, hogy a keresőgépek indexei milyen gyakorisággal frissülnek. Hat héten keresztül figyelemmel kísérték 38, napi rendszerességgel frissített webhelyet, és a változások ismeretében elemezték a Google-t, a Yahoót és az MSN-t. A naponta frissített oldalak követésében a Google teljesítménye a legjobb, ugyanakkor csak az MSN-ről mondható el, hogy minden weboldal változásait 20 napon belül beépíti az indexébe. A két másik kereső indexében mindig találhatók ennél régebbi adatok. Az indexelés rendjében feltűnő különbségek mutatkoznak. Míg az MSN-nél az oldalak indexelése jól meghatározott rend szerint folyik, a Google-nál már vannak olyan oldalak, amelyekre ez valamiért nem terjed ki, a Yahoo-nál pedig teljesen átláthatatlan a folyamat. A szerzők mindebből azt a következtetést vonják le, hogy a különböző keresőgépek indexei különböző minőségűek, és javasolják, hogy naprakész információ kereséséhez több keresőgépet használjunk.

(Autoref.)

A könyvtár küldetése: mit tanulhatunk a Google-tól?

Gépi információkeresési rendszer; Könyvtárpolitika; Számítógép-hálózat

A szerző, korábban egyetemi és szakkönyvtárak vezetője, 2004 óta pedig a Lingnan Egyetem könyvtárának igazgatója Hong Kongban, a könyvtárosoknak a Google-lal szemben tanúsított vegyes érzelmeit elemezve megállapítja, hogy csak akkor lehet esélyünk a Google-lal folytatott versenyben, ha a küldetésünkre és a teendőinkre koncentrálunk a Google üzleti stratégiájára (www.google.com/corporate/tenthings.html) adott válaszképpen az alábbiak szerint:

- A Google esetében a *használókra való odafigyelés* világos keresőfelületet, gyorsaságot és integritást jelent, míg a könyvtárak esetében viszont a személyre szóló szolgáltatást, ami hagyományosan része és lényege könyvtári kultúránknak.
- A Google a *keresésre* koncentrál, míg a könyvtárak célja az információk megtalálása: ez alapvető különbség!
- A Google másodpercek alatt prezentál rengeteg találatot, míg a könyvtárak sokkal lassabban működnek (szabad számítógép, adatbázisok elérése, előjegyzés szükségessége könyvtárközi kölcsönzés), de ezen is érdemes változtatni.
- A Google számára a *demokrácia* a találatok sorrendjét, „keresettségét” jelenti, a könyvtárak esetében ez az jelenthetné, hogy – az értékelvűség megtartása mellett – az olvasók is hallathassák a hangjukat, hiszen sokfélék, sokféle igényrel.
- A könyvtárak már egy ideje úgy is folytatnak *tájékoztatást*, hogy a kérdezőnek oda se

kell mennie a tájékoztató pulthoz: telefonon, elektronikus levélben stb., de a Google-nál bevezetett mobiltelefonos szolgáltatások sem idegenek a könyvtári területről: léteznek már SMS-ben küldött értesítések (a határidő lejártáról, az előjegyzett könyvekről stb. – lásd a <http://www.libraryelf.com/> címen).

- A könyvtárak olykor ki tudják egészíteni szűkös pénzügyi forrásait, bár a „*pénzkeresés*” esetükben nem elsődleges, mint a profitorientált Google-nál, de nem árt, ha képesek bevételeiket kiegészíteni olvasóik érdekében.
- *Sok információ létezik* már nem hagyományos formátumban is: a könyvtáraknak érdemes szélesíteniük a gyűjtés körét, így le is követhetik a Google-t állandóan hozzáférhető dokumentumaik révén.
- *Az információs igények nem ismernek határokat*, ezért a versenytárs fordítási segédleteket is kínál; a könyvtáraknak is törekedniük kell arra, hogy külföldön megjelent dokumentumokat is hozzáférhetővé tegyenek eredeti nyelven vagy fordításban.
- A Google komoly súlyt helyez a *csapatmunkára*, ami a könyvtárakban is fontos, ideértve továbbképzést és a folyamatos képzést, a kollegialitással és a felelősségvállalással együtt.
- A vetélytárs egyik mottója így hangzik: „*Még jobban is lehet dolgozni!*” A könyvtárak egyelőre még az élen állnak az információk rendszerezéséért folytatott versenyben, de már a Google is lassan felzárkózik. Ha nem lépünk tovább, veszítünk. A könyvtárakat ritkán jellemzik üzleti fogalmakkal, és ez idáig a könyvtárak alig-alig alkalmaztak ilyen módszereket – bár nemrég mérőeszközt fejlesztettek ki a könyvtári szolgáltatások értékelésére (LibQUAL+). Mivel a könyvtárak mindig is törekedtek a fejlesztésre, ezeknek a módszereknek az alkalmazásával még jobb eredményeket érhetnek el.

A versenyhelyzet a fogyasztóknak kedvez: ők a könyvtár használói, akikért vagyunk, és akik-

nek az utódai részére gyarapítjuk és őrizzük meg gyűjteményünket. – Készen állunk a versenyre! – teszi hozzá végezetül a szerző.

(Murányi Lajos)

06/341

POMERANTZ, Jeffrey: Google Scholar and 100 percent availability of information = Inf.Technol.Lib. 25.vol. 2006. 2.no. 52-56.p. Bibliogr. 27 tétel.

A Google Scholar és az információk 100 százalékos elérhetőségének megvalósulása

Gépi információkeresési rendszer; Hozzáférhetőség

Frederick G. Kilgour, a könyvtári automatizálás úttörője és az online közös katalógusok atyja, aki az információk elérhetőségének javítását tartotta fő céljának, valószínűleg elismeréssel fogadná a Google Scholar. Az információk száz százalékos elérhetősége azt jelentette, hogy az egyes könyvtárak állományáról mindenfajta tér- és időbeli korlátozás nélkül lehet tájékozódni. Kilgour azt is javasolta, hogy a könyvek teljes szövege legyen elektronikusan elérhető; továbbá hatékony keresőeszközök révén a használók az információkhoz közvetítők segítségével nélkül férhessenek hozzá.

Weise szerint a könyvtárak az utóbbi 20-30 évben mindent megtettek annak érdekében, hogy használóik olyan szolgáltatásokat vehessenek igénybe, amelyekért nem kell eljenniük a könyvtárba, távolról is hozzájutnak a szükséges információkhoz. A használók képzésük során elsajátították az egyszerű kérdések megválaszolásához kellő alapismereteket, így a könyvtárosok segítségére ritkábban van szükségük. A használók a referenz szolgáltatás keretében ugyanakkor egyre összetettebb kérdésekkel jelentkeznek.

Az önálló információkeresésnek nagy lendületet adtak a webes keresőmotorok, különösen a Google. A keresőmotorok a könyvtári katalógusokhoz hasonlóan elsősorban a felderítést, a dokumentumok meglétéről való tájékozódást

szolgálják: egy-egy weboldal eredeti (illetve legfrissebb) változatát a weben máshol kell elérni. Bár a keresőmotorok a könyvtáraktól függetlenek, továbbra is a könyvtárak biztosítják a szolgáltatás „másik felét”, a dokumentumokhoz való hozzáférést, ha nem is kell ehhez a használóknak feltétlenül a könyvtárba ellátogatniuk.

Az online információkeresés egyik új technológiája, a Google Scholar (scholar.google.com) a tudományos publikációk keresésére szolgál, amelyek az ingyenes weben vagy előfizetéssel beszerezhető adatbázisokban találhatók meg. Az utóbbiak intézményi azonosítókkal vagy eseti térítés fejében vehetők igénybe.

A Google Scholar úgynevezett „federated search tool”, olyan keresőeszköz, amelynek index-adatbázisát proaktív módon, a „just-in-case” filozófiát követve állítják össze, tehát a használói igények felmerülését, a tényleges keresést megelőzően. Ebben a tekintetben a Google Scholar Kilgour közös katalógust fejlesztő tevékenységének közvetlen származéka: voltaképpen egyfajta közös katalógus, amely a kiadóknak a könyvtárak által szolgáltatott elektronikus kínálatát tárja fel.

A Google Scholar által indexelt források jelentős részénél a keresés a tudományos művek teljes szövegében történik. A Google Scholar a kiadványok közötti hivatkozási hálózatot is feltárja (a Cited By link révén). Ez a funkció az ISI Web of Science szolgáltatására emlékeztet, és az első ilyen jellegű szolgáltatás, amelyet bárki igénybe vehet.

A Firefox böngészőben rendelkezésre áll egy olyan opció, amely a könyvtári online katalógus megfelelő rekordjához kapcsolódik. Könyvek esetében a használó ily módon hozzájuthat a helyi könyvtár raktári jelzetéhez, folyóirat esetében pedig a raktári jelzet mellett ahhoz az információhoz is, hogy az adott folyóirat szerepel-e a helyi könyvtár által előfizetett adatbázisok kínálatában.

A Google Scholar egyesíti a Google népszerűségét és könnyű használatát a könyvtárak-

ban őrzött vagy általuk előfizetett forrásokkal, amelyekre rámutat. Mindmáig sok vitát vált ki, ugyanis tartalma bizonytalan: nem deríthető ki pontosan, hogy mely kiadók, milyen címeit, milyen időszakot indexel. Az amerikai könyvtárak a Google szűrési (cenzúrázási) politikája miatt nem egyértelműen támogatják a könyvtári hozzáférést. A használók ugyanakkor előszeretettel használják mint az önálló keresési tevékenységüket segítő legfrissebb eszközt.

A Google Scholar megerősíti azt a változást, amelyen a könyvtárak átmentek az online adatbázisok megjelenése óta: olyan dokumentumokhoz biztosítanak hozzáférést, amelyek könyvtárban nem biztos, hogy rendelkezésre állnak. Úgy tűnhet, hogy a Google Scholar és a hasonló online eszközök elvonják a használókat a könyvtáraktól, ezzel szemben új szolgáltatási időszak kezdetét jelzik a könyvtárak számára: új használók és csoportok bevonását, a keresések integrációját, színvonalas források biztosítását. Kilgour céljai – a hozzáférés javítása és a száz százalékos elérhetőség biztosítása – megvalósulóban vannak, ezeket a célokat ugyanis minden könyvtár magáénak vallja.

(Hegyközi Ilona)

06/342

MAYR, Philip - WALTER, Anne-Kathrin: Abdeckung und Aktualität des Suchdienstes Google Scholar = Information. 57.Jg. 2006. 3.no. 133-140.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven

Mit fed le és mennyire aktuális a Google Scholar keresőrendszer?

Gépi információkeresési rendszer; Információkeresési rendszer értékelése; Szakirodalom

A cikk a Google Scholar nevű új információkereső szolgáltatást mutatja be, amelyet kizárólag tudományos dokumentumok keresésére tervez-

tek. Ismerteti legfontosabb jellemzőit, majd közli egy keresési teszt eredményeit. A tesztet különféle folyóiratjegyzékek alapján végezték el: Thomson Scientific folyóiratok, Open Access folyóiratok (DOAJ), és a német társadalomtudományi adatbázis (SOLIS) folyóiratai. Az eredmények a Google Scholar lefedettségére és frissességére nézve is hiányosságokat mutattak ki. A vizsgálatból az is kiderült, hogy melyek a Google Scholar legfontosabb adatszolgáltató szerverei, és milyen információforrások vannak benne képviselve. A szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy a Google Scholarban vannak érdekes lehetőségek (pl. hivatkozáselemzés), de gyenge pontjai (pl. átláthatósága) miatt nem tudja kiváltani a szakirodalmi adatbázisok használatát.

(Autoref.)

06/343

MACÍAS-CHAPULA, C.A. - MENDOZA-GUERRERO, J.A. [et al.]: Construcción de una metodología para identificar investigadores mexicanos en bases de datos de ISI = Rev.Esp.Doc.Cient. 29.vol. 2006. 2.no. 220-238.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Módszer mexikói kutatók beazonosítására az ISI adatbázisaiban

Gépi információkeresés; Hatékonyság; Személynév

A tudománypolitikai döntések előkészítésének fontos támogatói a tudományos teljesítmény mérésére, értékelésére szolgáló mutatók. A tudományos „kimenő teljesítmény” mutatót többnyire bibliometriai, tudománymetriai és webometriai módszerekkel elemzik, leginkább az ISI adatbázisait használva forrásként.

A bibliográfiai adatok kereséséhez, összegyűjtéséhez az adatbázisok egyik legfontosabb adata a szerző neve. A szerzői név azonosságához tehát fontos érdek fűződik, s nem véletlenül foglalkozik igen sok tanulmány ennek hiányával. A tu-

dományos publikációk hivatkozásai minőségét vizsgálva is a legfőbb hibaforrást a szerzői nevek jelentik. Mindezek a problémák a személynév-strukturák különbözőségeiből fakadnak, ami viszont az egyes országok, illetve népek és nyelvek eltérő kulturális és történelmi hagyományaiából ered. Mindez különösen igaz a spanyol nyelvtérre, ahol jó eredménnyel csak olyan keresőstratégia kecsegtet, mely a szerző nevének jelentős mennyiségű variációját veszi tekintetbe. Az ezzel foglalkozó szakirodalom mind ez idáig arra korlátozódott, hogy tudatosítsa a probléma létezését, illetve ajánlásokat fogalmazott meg az adatbázis-előállítók, a folyóirat-szerkesztők, vagy éppen a szerzők számára.

Az ISI Mexikóra vonatkozó nemzeti hivatkozás-jelentésének (*National Citation Report-Mexico* - NCR) és a mexikói országos kutatói rendszer (*Sistema Nacional de Investigadores* - SNI) tagnévsorának összevetésével arra tettek kísérletet, hogy módszert dolgozzanak ki a visszakeresés teljességének és pontosságának javítására. Első lépésben az SNI 9201 tagját próbálták beazonosítani az NCR 1984-2002. közötti adataiban. Második lépésben 658 kiválasztott nevet kategorizáltak a visszakeresés nehézsége, illetve az eredmény pontossága szempontjából. A minta közel fele minimális nehézségűnek és nagy pontosságúnak bizonyult, 44% volt a közepes nehézséget okozó, átlagosnak mondható pontosságot eredményező. Négy név okozott nagy nehézséget, és eredményezett minimális pontosságot (0,61%). 46 esetben (majdnem 7%) a visszakeresés egyáltalán nem sikerült, így a pontosság is nulla lett. Az ezek tudatában végzett keresések a korábbiakhoz képest 26,9%-os javulást hoztak az eredményekben. (Mohor Jenő)

Lásd még 285, 296, 334, 375, 387, 390, 394

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

06/344

CYANOVA, E.R.: Pis'mennaâ spravka v obsluživanii čitatelej Rossijskoj gosudarstvennoj biblioteki = Vestn.Bibl.Ass.Evrazii. 2005. 4.no. 44 - 48.p.

Az írásbeli tájékoztatás szerepe az Orosz Állami Könyvtár olvasóinak ellátásában

Nemzeti könyvtár; Tájékoztató munka

A levelezés egyáltalán nem csak a költői műfajok egyike: az emberi kapcsolattartás és információszerzés egyik lehetséges formája is. Az Orosz Állami Könyvtár tájékoztató és bibliográfiai osztályának munkatársai gazdag tapasztalatokkal rendelkeznek e kommunikációs formaterén. Az osztályra naponta érkeznek információt kérő levelek nemcsak magánszemélyektől, de különböző szervezetektől és intézményektől is, a válaszok pedig nem csak a könyvtár konkrét állománya alapján születnek meg: az osztály munkatársai számára a hagyományos és elektronikus információforrások széles spektruma áll rendelkezésre, a legmegfelelőbb megoldások megtalálásához emellett gyakran van szükség a kollégák alkotó s a hagyományoktól elszakadni tudó gondolkodásmódjára, kitartó figyelmére, pontosságára, rendszerező képességére is.

Fontos szabály, hogy a válasz megfogalmazása során tartani kell az „arany középutat”: szó sem lehet a hivatalos levelezésben egyébként kötelező érvényű száraz nyelvezetről, ugyanakkor nem kerülhet túlságosan előtérbe a válaszadó szakember személyisége sem (még akkor sem, ha a kérdező fél levelében beszámol egész saját életéről és családjá történetéről...). Az is előfordulhat, hogy a feltett kérdésre nem sikerül megtalálni a választ, mert az állományból hiányzik a keresett dokumentum, az adott szerzőnek nem létezik a kérdező által feltételezett műve stb. – a sikertelen keresés részletezése és a nemleges válasz indoklása azonban ilyen esetekben is feltétlenül szükséges.

Az osztályra hagyományos és elektronikus formában egyaránt érkeznek levelek a világ minden

tájáról: az Orosz Föderáció területéről, a FÁK-államokból, a Baltikumból és külföldi helyszínekről. A feltett kérdések nyelve leggyakrabban az orosz, az idegen nyelvek közül legsűrűbben az angol fordul elő; a tematika szinte univerzális: az emberi tudás valamennyi területét felöleli. A kérdések megválaszolásának általánosan elfogadott időtartama egy hónap lenne, a valóságban azonban ez az idő rövidebb, legtöbbször 1-2 nap és 2-3 hét között mozog.

A beérkező levelek kérdései könnyen tipizálhatóak, az első csoportot a címekre vonatkozó érdeklődés jelenti: megvan-e az adott mű az Orosz Állami Könyvtárban. A válaszadást megelőző eljárás során a munkatársak megkeresik a művet a hagyományos és az elektronikus katalógusokban, válaszként pedig közlik annak részletes bibliográfiai leírását, leltári és raktári jelzeteit, valamint a dokumentumhoz való hozzáférés feltételeit (az esetek egy részében ez akár a dokumentum internetes elérési útjának leírását is jelenti). A kérdések második csoportját a pontosítást igénylő információk (a szerző családnévének írásmódja, a mű teljes oldalszáma, a megjelenés éve, a forrásként megjelölt időszaki kiadvány adatai stb.) alkotják. A harmadik csoportba a dokumentumok tartalmára vonatkozó, és éppen emiatt a kereséskor és a válaszadáskor a legnagyobb időráfordítást igénylő kérdések tartoznak: egy-egy szerző összes művének összegyűjtése, szépirodalmi művek megtalálása, téma- és irodalomkutatás stb. Az utóbbi területről a kérdések leggyakrabban egyetemi hallgatóktól és doktoranduszoktól érkeznek, ilyenkor válaszként a hagyományos és az interneten elérhető információforrások megjelölésére és a keresés módjának részletes leírására (pl. kulcsszavak megadásával) kerül sor. A negyedik kérdéscsoport a faktografikus információk (egy-egy személyek életének eseményei és tevékenységi köre, időpontok, helyszínek, kereszt- és vezetéknév stb.) körét öleli fel, az utóbbi néhány évben ezek leginkább a helyismeret és a helytörténet, valamint a családfakutatás és az életrajzok területét érintik. Mivel e témakör-

rökben az információkeresés gyakran hatalmas mennyiségű forrás komoly időintervallumokra visszatekintő átnézését és ellenőrzését igényli, az egyébként ingyenes szolgáltatás a különösen bonyolult esetekben térítésessé változik.

(Hangodi Ágnes)

06/345

MEDIATORE STOVER, Kaite: Working without a net. Readers' advisory in a small public library = Ref.User Serv.Q. 45.vol. 2005. 2.no. 122-125.p.

Felejtsük el a számítógép-hálózatot! Olvasói tanácsadás kis könyvtárban

Irodalompropaganda; Közművelődési könyvtár; Olvasószolgálat; Referenz

Egyre több – főként kisebb méretű – közkönyvtár ismeri fel az olvasói tanácsadó szolgáltatásban, az olvasókkal való személyes kapcsolattartás e kiemelt formájában rejlő lehetőségeket. Az adott olvasó igényét kielégítő, megfelelő olvasmány kiválasztása olyan feladat, amelynek magas szinten való megvalósításához egyaránt szükséges a könyvtári dolgozók olvasási kultúrájának feltárása, „karbantartása”, valamint az olvasók érdeklődési körének, olykor egész életükre ható olvasmányélményeinek megismerése. A legtöbbször idő-, pénz- és munkaerőhiánnyal küszködő kis könyvtárakban különösen nehéz megfelelni az egymást sűrűn váltó, esetenként egészen egyedi kihívásoknak. A kis könyvtári környezetben is megvalósítható, az olvasói tanácsadó szolgálat hatékonyabbá tételét szolgáló módszerek megvitatására 2004-ben, a Közkönyvtárak Szövetsége éves konferenciájának keretében rendezett kerekasztal-beszélgetésen került sor, amely a következő címet viselte: „Filléres alapon: olvasói tanácsadás a kis és közepes méretű közkönyvtárakban”.

A beszélgetésen megvitatták, hogyan lehet – többek között a tanácsadói munkába való részleges

bevonással – tudatosítani a dolgozók számára az olvasói tanácsadói szolgálat különös jelentőségét. Részletes tanácsokat fogalmaztak meg például a dolgozókból álló, az olvasmányélmények megvitatását szolgáló olvasóköri, illetve közösen vezetett olvasónaplók létrehozására vonatkozóan. Javaslatok születtek az olvasók véleményének, észrevételeinek megismerésére: pultra kihelyezett színes kartotéklapok olvasmányjavaslatok, megjegyzések számára; „a nap könyve”-ként olvasásra javasolt mű elhelyezése egy jól látható helyen; egy kosár „Egy jó könyv, amit talán még nem olvastál” felíratával az olvasói javaslatok gyűjtésére stb. Különböző olvasmánylisták állíthatóak össze a helyi újságokban napvilágot látott könyvkritikák, díjat nyert könyvekről való beszámolók vagy különféle nyomtatott vagy elektronikus források alapján. (Utóbbira példa: <http://www.webrary.org/rs/FLbklistmenu.html>.)

A kerekasztal-beszélgetés résztvevői osztották azt a vélekedést, hogy az olvasói tanácsadás hatékonyságának növelése, a dolgozók szemléletében egyre nagyobb mértékben tükröződő fogyasztóközpontú felfogás egyrésztől jótékonyan hat a könyvkölcsönzésre, a könyvek „kihasználtságára”, s ezzel kézzelfogható, anyagi hasznot termel, másfelől a dolgozók és olvasók közötti személyes, bizalmi viszony kialakítása által növeli a könyvtár közösségteremtő szerepét.

(Dancs Szabolcs)

06/346

SIMON, Ingeborg: Weltoffen - kundenorientiert - professionell? Studierende aus Peking und Stuttgart decken Defizite bei der E-Mail-Auskunft auf - weltweit = BuB. 58.Jg. 2006. 3.no. 245-249.p.

Stuttgarteri és pekingi könyvtároshallgatók felmérése az elektronikus referenszről

Elektronikus posta; Felmérés; Hatékonyság;

Referenz

Az információk digitalizálása a könyvtárakhoz való globális hozzáférést teszi lehetővé; megfelelő szolgáltatásokkal – mint pl. az elektronikus levelezés útján nyújtott tájékoztatással – esélyük van arra, hogy mindenütt a világon megfeleljenek az internetet használók szokásainak, és bizonyítsák kínálatuk minőségét és felhasználóbarát voltát. Ma már számos könyvtár nem csak anyanyelvén, hanem angolul is tájékoztat, illetve kész megválaszolni a külföldről beérkező referensz kérdéseket is. Felvetődik azonban a kérdés, mennyire terjedt el napjainkra az elektronikus tájékoztatás (digital reference service), illetve ha létezik, mennyire professzionális és felhasználóbarát. Mit tapasztal majd az a diák, aki szemináriumi dolgozatához anyagot keresve egy külföldi könyvtárhoz fordul felvilágosításért?

Az egyik stuttgarteri főiskola (Hochschule für Medien) tizenöt, és a pekingi egyetem 23 könyvtár szakos hallgatója ennek próbált utánajárni egy közös felméréssel.

Nemcsak az elektronikus tájékoztatás minőségére voltak kíváncsiak, hanem egy nemzetközi projektben való részvételről is szerettek volna tapasztalatokat szerezni.

A feltételezett diák egy olyan speciális kérdésre keresett választ, amelyre a világ minden részéből, valamennyi kontinensről remélt feleletet kapni: „ugyanis dolgozatának témája a *Kiotói Jegyzőkönyv*, és az erre adott válaszok és cselekvési tervek érdekelnek az adott országban (1. a kormány állásfoglalása és reagálása, 2. a megtett és tervezett intézkedések, 3. a mérvadó napilapoknak a jegyzőkönyvről közölt írásai, illetve az arról szóló kiadványok)”.

A kérdések alkalmasak voltak arra, hogy első sorban külföldi könyvtárakhoz forduljanak velük. (A kérdező diák németnek, illetve kínainak vallotta magát – csak saját országában használt más, .com-os vagy .net-es címet.) Abból indult ki a felmérés, hogy a kérdések megválaszolására az egyetemi könyvtárak, esetleg a nemzeti könyvtárak a legalkalmasabbak, hiszen itt van

elektronikus tájékoztatás (angol nyelvű űrlappal), és akadnak olyan munkatársak is, akik ilyen komplex kérdésre válaszolni tudnak.

Kérdés persze, hogy

- lesz-e elegendő olyan könyvtár, ahol angol nyelvű a tájékoztató szolgálat?
- olyannak bizonyul-e a tájékoztató szolgálat, hogy bátran fordulhat hozzájuk az ember?
- professzionális és felhasználóbarát-e a szolgáltatás?
- elégedett lesz-e a diák a válasszal? Legközelebb is hozzájuk mer fordulni?

A fenti kérdésekben rejlő minőségi követelményeket már az amerikai könyvtáros-egyesület megfogalmazta útmutatójában mind a helyszínen végzett, mind a távoli tájékoztatás számára (<http://www.ala.org/ala/rusapubs/rusq/referenceuser.htm>). Ezeket a kritériumokat a vizsgálat előkészítése során nyolc kérdésbe sűrítették.

Nehéz volt olyan angol nyelvű célkönyvtárakat találni, ahol működött elektronikus tájékoztató szolgálat (és nem csak az intézmény dolgozóira, hallgatóira korlátozta a szolgáltatás igénybevételét): Afrikában, részben Kanadában, Olaszországban, Franciaországban, Ausztriában nem sok volt (Közép- és Dél-Amerikában nem volt egy sem). Így nem sikerült világrészenként 30 könyvtárat találni, a hiányzó számot az USA-ból pótolták, hogy a „tesztkönyvtárak” számát ne kelljen csökkenteni. A fiktív angol nyelvű levelet 147 (127 egyetemi és 20 nemzeti) könyvtárnak küldték el, de csak 71 válaszolt.

A következőkben a kapott válaszok alapján – a minőségi kritériumokat felhasználva – részletesen értékeli a könyvtárak elektronikus tájékoztató szolgálatát (formai jegyek, az adott könyvtári honlap, személyesség, részletesség, „follow up”-lehetőség stb.), majd a közös projektből levonható tanulságokat ismerteti a tanulmány.

(Murányi Lajos)

06/347

WESTBROOK, Lynn: Virtual reference training: the second generation = Coll.Res.Lib. 67.vol. 2006. 3.no. 249-259.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Képzés a virtuális referenz területén: a második generáció

Használók képzése -felsőoktatásban; Online információkeresés; Referenz; Továbbképzés

A virtuális referenz területén folyó első generációs képzés a technológiára, szabályokra, munkafolyamatokra és az alapvető kommunikációs taktikákra koncentrált. A felnőttoktatás, a digitális kommunikáció, a kognitív pszichológia elméleti eredményei és az ezzel kapcsolatos kutatások, valamint az ember-gép interakció fejlődése a digitális referenz területén folyó képzést a második generáció felé irányítja. A jelenlegi interdiszciplináris kutatások eredményeit összegezve a cikk négy lényeges szempontot és alapvető irányelvet ad és ismertet részletesen a referenz interjú minden szakaszához.

(Autoref.)

06/348

COLLINS, Susan L.: Location is everything. The use and marketing of reference e-mail = Public Serv.Q. 2.vol. 2006. 1.no. 5-20.p. Bibliogr.

Nem mindegy, hogy hol... A tájékoztatásban használt e-mailek alkalmazása és marketingje

Elektronikus posta; Marketing; Referenz

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A tájékoztató részlegek sok éve használják az elektronikus levelet az információk továbbítására. A módszer manapság, a valós idejű tájékoztatás mellett is tovább él. Az elektronikus postai

tájékoztatással foglalkozó friss szakirodalom a szolgáltatások elemzésére összpontosít (kik a fő használók, milyen típusúak a kérdések, megválaszolták-e vagy továbbküldték azokat, mennyi időt vett mindez igénybe, a honlapon hol szerepel a szolgáltatás, stb.).

A Carnegie Mellon Egyetem három könyvtára négy referenz szolgáltatást üzemeltet. 1995 óta tájékoztatnak e-mailben. Az egyes referenz részlegek minden munkatársa el tudja olvasni és meg tudja válaszolni a beérkező kérdéseket, illetve továbbítani tudja azokat, ha szükséges.

Az első évben elenyésző volt az érdeklődés a szolgáltatás iránt. Egy vizsgálat a későbbiekben kiderítette, hogy a kérdezőknek csak kis része kötődik az egyetemhez, kétszer annyi kérdés érkezik külső használóktól, mint egyetemi oktatóktól vagy hallgatóktól. A statisztikákat ezután folyamatosan figyelemmel kísérték, 2000-től havi rendszerességgel. Ekkor az egyetemhez kötődők aránya jelentős növekedést mutatott, feltehetőleg a marketing- és a szolgáltatási módszerek időközben történt megváltoztatása miatt.

Az internetarchívum segítségével megpróbálták rekonstruálni, milyen lépések idézhették elő a növekedést. Az egyetemi könyvtár honlapjának legkorábbi archivált változata 1997-ből származik. 2000 augusztusában kezdték meghirdetni az új chat-referenz szolgáltatást, és az Ask a Librarian oldalon is felhívták a figyelmet a referenz egyéb lehetőségeire (e-mail, személyes és telefonon történő konzultáció). Úgy tűnik, hogy az e-mailes referenz szolgáltatás weboldalainak elhelyezése jelentősen befolyásolta a használat mértékét. (1997-ben a szolgáltatáshoz három lépésben lehetett eljutni.) Miközben 1997 és 2003 között 75%-kal nőtt a felnőttek körében az internethasználat, az e-mail referenz igénybevétele 86%-kal nőtt a vizsgált könyvtárban. 2004-ben az egyetem webportál-szolgáltatást indított (my.cmu.edu), amely testre szabható funkciókat kínál az egyes használói csoportok számára. Vizsgálni fogják, hogy ez hogyan hatott a könyvtári szolgáltatások fogadtatására.

A következő ajánlások születtek: meg kell határozni, milyen információkra van szükség a használókról, és a rendszeres adatgyűjtést ahhoz kell igazítani. Jó, ha az adatgyűjtésnek megvan a felelőse, és a statisztika összeállításának a szabályait megfelelően kidolgozták. Érdemes nyomon követni a szolgáltatást hirdető weboldalak változtatásait, és hatásukat a szolgáltatás igénybevételére. Mindez segíthet a lehető leghatékonyabb marketingstratégia kialakításában. Egy biztos: a többféle referenz szolgáltatásból mindenki igényei szerint választja ki a neki legmegfelelőbbet.

(Hegyközi Ilona)

06/349

WALLACE, Danny P. - VAN FLEET, Connie: The democratization of information? Wikipedia as a reference resource = Ref.User Serv.Q. 45.vol. 2005. 2.no. 100-103.p.

A tájékoztatás demokratizálódása. A Wikipédia mint referenz eszköz

Elektronikus publikáció; Enciklopédia, lexikon; Szerkesztés -tudományos kiadványoké

A lexikonok és enciklopédiák készítése és kiadása mindeddig tapasztalt szakemberek dolga volt. A *Wikipedia* (alcíme szerint *a free encyclopaedia*) megjelenése óta azonban más a helyzet. Szerzői, szerkesztői önkéntesek; bárki írhat szócikket, nincs központi szerkesztés, ellenőrzés; az enciklopédia közös erőfeszítés gyümölcse. Olyan demokratikus tájékoztatási segédlet, amit a közösség készít a közösségnek (részletesen lásd a <http://www.wikipedia.org/>, illetve a magyar változatban a http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Wikip%C3%A9dia címen).

A tanulmány szerzői arra voltak kíváncsiak, mennyire felel meg a Wikipedia azoknak az értékelési szempontoknak, amelyeket *William A. Katz* korszakos művében, az *Introduction to reference workben* fogalmazott, és sorban megfelleltetik Katz-kategóriáit a Wikipédiával.

- *Célját* tekintetve mindössze annyi tudható, hogy egy olyan enciklopédia, amely szándéka szerint magas színvonalra törekszik, és hogy a világ valamennyi népe számára anyanyelvén hozzáférhetővé váljon. (Használóinak száma 2005 szeptemberére elérte a 12,8 milliót!)
- *A megbízhatóság és objektivitás* tekintetében gondot okoz a nyitottsága (ezért rongálásnak, pontatlanságoknak is ki van téve), és a hagyományos enciklopédiákkal szemben nyilvánvaló hiányosságai. Ezen belül
 - *szerzői* névtelenek;
 - az ismeretek *forrásairól* sincs sok adat, de alapvető a törekvésük, hogy a szerzői jogokat tiszteletben tartsák;
 - a Wikipédiát a *Wikimedia Foundation, Inc.* adja ki és *gondozza* adományok segítségével, amely egy nonprofit szervezet elnökkel és öt fős igazgatósággal;
 - az *objektivitást és korrektséget* tekintve a semlegességet részesítik előnyben.
- *A feldolgozott ismeretek körét* illetően az enciklopédia általános; számos helyen meg is fogalmazzák az elveket, milyen információk érdemesek a felvételre. (2005 szeptemberében az angol nyelvű változat már 818 ezer szócikket tartalmazott.)
- *A célközönség* nincs meghatározva. Az alapító, Jimmy Wales szerint „nem gyermekek számára”, tehát felnőtteknek szánják, közösségi jellege pedig arra utal, hogy elsősorban a közreműködők volnának a célközönség maga.
- *A költségekről* annyi mondható el, hogy a használata ingyenes (ez a legnagyobb erőnye), folyamatos működéséhez viszont csak adományok állnak rendelkezésre (közel 800 ezer dollárral gazdálkodtak 2005-ben).
- *A formátumát* tekintve bár csak elektronikus formában létezik, felmerült egy esetleges nyomtatott változat terve. A szócikkek szabványosak, tömörek, egy-egy szócikken belül hiperlinkek utalnak másokra (olykor túl sokra). A fő kere-

ső oldalon nyolc rendkívül széles témakör található (földrajz, kultúra, matematika, népek, társadalom, technika, történelem, természettudományok). A keresőkérdés egy keresőablakba írható be, összetett keresést nem lehet végezni. (A keresés sikere az egyén ügyességén múlik.)

A tanulmány befejező részében a demokrácia és az információk viszonyáról fejtik ki nézeteiket a szerzők.

(Murányi Lajos)

06/350

BECKER, Tom: Beschwerdemanagement in Bibliotheken. Gesprächsverlauf & Problemlösung an der Theke = Bibliotheksdienst. 40.Jg. 2006. 6.no. 704-712.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Panaszkezelés a könyvtárakban

Kommunikáció -használókkal

A könyvtári menedzsment fontos területe a könyvtárral szemben felmerülő olvasói panaszok helyes kezelése.

A „panaszmenedzsment” kulcskérdése a könyvtáros és a panasztevő közötti helyes kommunikáció kialakítása. A panaszosnak éreznie kell, hogy a könyvtáros figyelmesen hallgatja a történet elbeszélését, nem burkolódzik névtelenségbe, egyenlő partnerként, udvariasan és nyitottan foglalkozik az üggyel. Ez a szituáció gyöngíti az „ellenségkép” hatást. A könyvtárosnak aktív hallgatóként kell viselkednie, aki hagyja partnerét beszélni, és célzott kérdésekkel irányítja a dialógust.

A panaszokat a könyvtári szolgáltatások rendjében jelentkező különféle hibák váltják ki, ennek alapján megkülönböztethetjük:

1. a félreértésből vagy tévedésből eredő panaszokat, ezekre egyszerű helyesbítéssel reagálhatunk,
2. a szolgáltatás menetében előforduló hibákat, ezeket korrigálnunk kell és

3. ha az olvasó számára megígért szolgáltatások a könyvtár hibájából nem teljesülnek (pl. előjegyzés, internethely-biztosítás esetén.)

Ezek mindkét fél számára a legkellemetlenebb esetek, ilyenkor, ha az olvasó hátrányt szenvedett, valamilyen formában elégtételt kell kapnia, súlyosabb esetekben kvázi-anyagi elégtételt, pl. kedvezményes könyvtárhasználatot.

A panaszt tevő olvasóval tárgyaló könyvtáros egyrészt az olvasó, másrészt a könyvtár érdekeit képviseli, szükségszerűen szerepkonfliktusba kerül. Szakmai kompetenciára van szüksége, szak- és helyzetismeretre, ismernie kell az intézmény szabályait, gyakorlatát és az ebből adódó mozgásteret, és tisztában kell lennie saját mozgásterének határaival is. Végző soron az olvasói panaszok helyes kezeléséhez két dolog szükséges: egyrészt a könyvtáros szakmai kompetenciája, másrészt olvasóbarát beállítottsága. A vizsgálatok (pl. a müncheni városi könyvtárban folytattak) az utóbbit tartják meghatározónak.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 372, 380, 392-393

Kölcsönzés

06/351

STEPHENS, Michael: The iPod experiments = Libr.J.Suppl. Spring 2005. 22-25.p.

Kísérletek az iPod-dal: egy népszerű hangfájllejátszó készülék könyvtári alkalmazása

Audiovizuális eszköz; Hangos könyv; Kölszönzés; Oktatás információellátása

2001-es megjelenése óta az Apple iPod elnevezésű MP3-lejátszója olyan népszerűséget aratott, mint egyetlen hasonló készülék sem. 2004 végéig több mint 10 milliót adtak el belőle. Az apró készüléken a zenerajongók akár 15 ezer zeneszámot magukkal hordhatnak, és fülhallgatón élvez-

hetnek. IPoddal vagy más típusú MP3-lejátszóval az USA felnött lakosságának már több mint tizede rendelkezik, ezért szolgáltatásaink szempontjából nem feledkezhetünk meg róla.

A felsőoktatásban folynak is kísérletek többek között az előadások ilyen hallgattatásával („podcasting”) és a hangzó blog alkalmazásával. Egy zenei egyetem könyvtára egyelőre 12 iPodot kölcsönöz, hogy a tanulók helytől és időtől függetlenül hallgathassák a zeneműveket. Néhány egyetem használóképzésre állított be kölcsönözhető iPodokat, így a nem angol anyanyelvű hallgatók is több hasznát vehetik a szövegnek, a könyvtárosok munkaidejétől függetlenül. Egy könyvtárban a Shuffle-t, az iPod egy olcsóbb, kisebb memóriájú változatát használják a jegyzetből készített hangos könyvként a gyenge olvasáskészségű hallgatók tanulmányainak támogatására. Hanganyagok készen letölthetők például az Audible.com-ról, és ez olcsóbb is, mint a megfelelő műsoros kazetta vagy CD megrendelése. A hangoskönyv-állomány gyors frissítése már csak azért is szükséges, mert bizonyos előadások ajánlott irodalma évente változik.

Az 1 GB-os és 512 MB-os Shuffle-t (amelyre 16, illetve 8 óra hangzó anyag fér, áruk pedig 150, illetve 100 USD) már közkönyvtárakban is kölcsönzik. Ilyenkor ellátják minden olyan kimenettel, ami lehetővé teszi, hogy sétálórádió, -magnón keresztül, valamint gépkocsiban használható legyen. Az iPodok bevezetése rögtön felvetette a kérdést, hogyan kell a rajtuk tárolt anyagot katalogizálni, és előjegyezhetővé tenni. A South Huntington Library megoldását az ottani igazgató is úttörő jellegűnek tartja, ami korántsem biztos, hogy hosszú távon megállja a helyét.

A különféle lejátszókészülékek kölcsönzése természetesen nem most kezdődött. Mindenesetre a könyvtári iPodok sokkal nagyobb sajtóvisszhangot kaptak, és a lakosság is – amelynek az iPodot már nem kell bemutatni – felfigyelt. Könyvtári szakemberek hangsúlyozzák, hogy egyszerűbb és költséghatékonyabb az iPodokat helyben előállított és letöltött tartalmakkal együtt kikölcsö-

nözni, mintha minden hallgatónak lenne ilyen eszköze, és ezt töltenék fel a könyvtárban. Bár nem minden online hangoskönyv-szolgáltatás iPod-kompatibilis, a letölthető művek száma már igen nagy.

Az iPodok kölcsönzésével néhány probléma is van. Nem higiénikus, ha a kis fülhallgatót az olvasók egymás után használják, a készüléknél sokszorta nagyobb fejhallgató ötletét pedig komolytalannak tartják. Az iPod tartalmát nem védi semmi; előfordulhat, hogy a könyvtár üresen vagy mással feltöltve kapja vissza azt. A hangzó anyag letöltése könyvtári PC-re, majd onnan az iPodra meglehetősen munkaigényes, nem biztos, hogy a könyvtári alkalmazottak munkaideje erre is elég. Az Apple céget arra szeretnék rábírni, hogy fogjon össze az egyelőre nem kompatibilis szolgáltatások üzemeltetőivel.

Az iPodban ugyanakkor számtalan lehetőség rejlik még. Nem volna akadály például annak, hogy művészettörténész hallgatóknak digitalizált képeket kölcsönözzenek ily módon, hogy azokat szinte bármilyen televízión megtekinthessék, vagy hogy a használók a kölcsönözhető iPodot maguk tölthessék fel tetszés szerinti zeneszámokkal az iTunes szolgáltatás segítségével.

(Vajda Henrik)

Lásd még 327

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

06/352

MUHONEN, Ari - JAUHAINEN, Annu - VATTULAINEN, Pentti: Sharing resources in Finnish university libraries. Reorganising the national document supply system = Interlend.Doc.Supply. 34.vol. 2006. 2.no. 51-56.p.

Forrásmegosztás a finn egyetemi könyvtárakban: az országos dokumentumellátó rendszer átszervezése

Dokumentumszolgáltatás; Egybehangolt állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés

A tudományos információk szétszórásában az egyetemi könyvtárak (21) döntő szerepet játszanak Finnországban. Különösen a fiatalabb könyvtárak szorulnak rá nagymértékben a könyvtárközi kölcsönzésre és dokumentumellátásra.

Előnyt jelent, hogy az 1990-es évek eleje óta közös integrált könyvtári rendszert (VTLS) használtak, amelyet 2001-ben a Voyager váltott fel. Hiányzott azonban belőle az ILDS (interlibrary lending and document supply) funkció. A finn könyvtárak technikai infrastruktúrája, a Digital Library of Finland három elemből áll: az ILS-t nyújtó Voyagerból, a távoli adatbázisokhoz hozzáférést nyújtó portál szoftverből (MetaLib/SFX), valamint a digitális objektumokat kezelő rendszerből (ENCompass). A cél az, hogy további alkalmazásokkal egészüljön ki ez a rendszer, egyebek között az ILDS-szel.

A 90-es évek elején alakult LINNEA (Library Information Network for Academic libraries) konzorciumot 2000-ben a LINNEA2 váltotta fel, amelyben 20 egyetemi könyvtár (köztük a nemzeti könyvtár) és további 7 intézmény vesz részt. Az egyetemi könyvtárak egyesített katalógusa, a Linda 4,6 millió rekordot tartalmaz különféle dokumentumtípusokról, s igen hatékony a lelőhelyek azonosításában.

A finn kormány 1972-ben indította el a könyvtárak gyűjtőkori együttműködését forráskönyvtárak kijelölésével, s elkészült az első ILDS kézikönyv is. A 80-as években jelentősen megemelkedett a könyvtárközi kölcsönzési forgalom, amely azonban a 90-es évtizedben mintegy harmadával visszaesett. Ennek több oka volt: a könyvtáraknak újra postai díjat kellett fizetniük küldeményeikért, a forráskönyvtárak elvesztették jelentőségüket azzal, hogy az egyetemek nagyobb függetlenséget kaptak, s így könyvtáraiktól elsősorban a helyi szolgáltatásokat várták el, az internet elvette a forráskönyvtárak szerepét a dokumentumok lelőhelyének

azonosításában. 19989-től újabb csökkenés állt be a forgalomban a Nemzeti Tárolókönyvtár belépésével és a Nemzeti Elektronikus Könyvtár (FinELib) konzorcium létrejöttével az elektronikus dokumentumok állami támogatással való beszerzésére.

A dokumentumellátásban is már a pénz beszél, nem a szolidaritás: mind a visszaküldendő, mind a megtartható dokumentumok tekintetében kimutatható, hogy a könyvtárak ahhoz a forráshoz fordulnak, amely olcsóbb szolgáltatást nyújt. Ráadásul egy felmérés kimutatta, hogy az északi országok közül Finnország hátul kullog az ILDS terén, minden pozitív vonása ellenére.

Nyilvánvaló, hogy áramvonalasítani kell a finn rendszert. A Linda-t ki kell egészíteni egy ILDS modullal. A probléma az, hogy az amerikai termékek nem felelnek meg a finn viszonyoknak, egy saját termék kifejlesztésének pedig nincs fizetőképessé piaca. Kiutat jelenthet az, hogy a Voyager jó megoldást kínál a forrásmegosztás kezelésére az egyetemes kölcsönzési (universal borrowing – UB) moduljával. Ez lehetővé teszi a legújabb trend érvényesítését: a használó közvetlenül fordulhat bármely, a rendszerben részt vevő könyvtárhoz, s közvetlenül kaphatja meg a kért dokumentumot. Így végül az a döntés született, hogy elkészítik a specifikációt egy ILDS rendszermodul közös beszerzésére és alkalmazására.

(Papp István)

06/353

YANG, Zheng Ye Lan: Improving turnaround time for document delivery of materials owned but not on the shelf. A case study from an academic library = J.Am.Soc.Inf.Sci. Technol. 32.vol. 2006. 2.no. 200-204.p.

Gyorsabb dokumentumszolgáltatás egy hibrid könyvtár hálózatában. Esettanulmány egy felsőoktatási könyvtárból

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Esettanulmány [forma]; Hatékonyság

A dokumentumszolgáltatás lényege, hogy áthidalja a használó és az igényelt dokumentum közötti távolságot a lehető legrövidebb idő alatt. A Texas A&M University Libraries (TAMUL) 2002-ben új dokumentumszolgáltató rendszert vezetett be a kb. 50 ezer fős használói tábora (oktatók, kutatók, hallgatók, levelező hallgatók) számára. A deliverEdocs célja, hogy bármely dokumentumot a használó rendelkezésére bocsásson, legyen az a TAMUL saját állományában vagy bárhol a világon. A rendszer nagy sikert aratott, egyre növekvő igénybevétel mellett. Úgy látták azonban, hogy lehetőség van további javításra, különösen ami a teljesítés időtartamát illeti.

A rendszer egyik eleme, hogy a saját állományban meglevő, de a polcon a kérés időpontjában nem található dokumentumot csak azután szerzik be könyvtárközi kölcsönzés révén, hogy három nap elteltével ismét ellenőrzik a polcon, visszahozták-e. A teljesítés felgyorsítása érdekében feltételezték, hogy jobb eredményeket érhetnek el, ha eltekintenek a 3. napi újrakereséstől, s azonnal más könyvtárhoz fordulnak a kért dokumentumért.

A hipotézist a lefolytatott vizsgálat teljes mértékben igazolta, ha a cikkek és a könyvek terén más-más eredménnyel is.

Az első keresés alkalmával a kért cikkeknek 7,5%-át nem találták meg a polcokon; a 3. napon lefolytatott ismételt keresés során a hiányzó cikkek kevesebb mint fele jelent meg a polcokon, 55,4%-uk még mindig hiányzott. A vizsgálat időszakában azonban már az első napon elküldték a hiányzó dokumentumokra vonatkozó kéréseket más könyvtárakhoz. Tőlük az első napon 3,5%-ukat, a második napon 47%-ukat, s a harmadik napon 35,5%-ukat kapták vissza teljesítve. Tehát három nap alatt a kérések 86%-a teljesült, szemben a korábbi eljárás 44,6%-ával.

A hiányzó könyvek 13,2%-át küldték meg a harmadik napig a megkeresett könyvtárak. Ezzel szemben a saját állományban lefolytatott második keresés alkalmával 36,8%-uk jelent meg ismét a polcokon. Tehát könyvek esetében nem

gyorsul fel a teljesítési idő, ha a saját állományba tartozó, de a polcon éppen nem található könyveket már az első napon könyvtárközi kölcsönzés keretében kéri meg.

A vizsgálat eredményeképpen módosították gyakorlatukat: a folyóiratcikkek esetében eltekintenek a második kereséstől, a könyvek tekintetében azonban a 3. napon egy újabb keresést folytatnak le, mielőtt a kéréssel más könyvtárakhoz fordulnának.

A szerző reménye szerint vizsgálata meggyőzhet más könyvtárakat is arról, hogy cikkek tekintetében főleg egy második keresést is lefolytatni bizonyos idő elteltével a polcokon, mert ha azonnal postázzák a megkeresést más könyvtárakhoz, jelentősen felgyorsíthatják a kérés teljesítésének idejét. A vizsgálat másik eredménye az volt, hogy újraírhatták a partnerkönyvtáraknak a teljesítési idő alapján kialakított rangsorát, s ismét ráirányíthatták a figyelmet a polcokra való visszaosztás pontosságának és időben való megtörténtének a fontosságára.

(Papp István)

Lásd még 287

Dokumentációs eljárások és termékeik

06/354

BOYLE, Frances - SHERMAN, Damien: Scopus: the product and its development = Ser.Lib. 49.vol. 2005. 3.no. 147-153.p.

Scopus, az adatbázis és fejlesztése

Adatbázis; Együttműködés -nemzetközi; Kutatás információellátása; Referátum

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A *Scopus* ma a világ legnagyobb önálló kivonat-adatbázisa, mely 4 ezer kiadó több mint 14 ezer címét fedi le a természet- és társadalom-

az orvos- és a műszaki tudományok területéről. Szakterületeken keresztül hozzáférést nyújt 27 millió kivonathoz és hivatkozáshoz, az 1960-as évek közepéig visszanyúlva.

Az *Elsevier* 2002-ben kezdte meg egy új bibliográfiai navigációs eszköz koncepciójának kifejlesztését, válaszul a könyvtárosok és a kutatók eddig ki nem elégített igényeire. A fejlesztésbe partnerként több egyetemi könyvtárt vontak be. A rendszer „béta verziója” 2003 telére, a www.scopus.com végső tesztelésre 2004 tavaszára készült el, hivatalosan ősszel indult el, hat héttel később ötvenedik felhasználójaként megjelent az első konzorcium. 2005 januárjában jelentkeztek az első ipari felhasználók (pl. Henkel, 3M), márciusban a felhasználók száma elérte a százat.

A Scopus fejlesztése során a kutató (felhasználó) volt a gondolkodás középpontjában. A kíváncsi olyan, egy belépési ponttal elérhető, minden tudományterületre kiterjedő rendszer volt, amely elkerüli a tartalmi duplicitást, lehetővé teszi a teljes szövegű forrásokhoz való hozzáférést, és minimális felhasználói erőfeszítést igényel. Kulcsfontosságú a pontosság, amit a fejlett technológia és az emberi szakértelem kombinációja biztosít. Eredményeképpen a hivatkozások és a hivatkozott cikkek több mint 99%-a pontosan illeszkedik. A tartalom teljesebbé tétele érdekében a Scopus integrálta a Scirus.com keresőgépet, amely egyetlen kereséssel a tudományos web több mint 160 millió helyéről (beleértve digitális könyv- és levéltárakat, egyetemi és szerzői honlapokat, preprint szolgáltatásokat stb.) szorgalmazással.

A Scirus szállítja a Scopus számára a szabadalmakat is, 15 milliónál több szabadalmat az amerikai, az európai, a japán hivatalokból és a Szellemi Tulajdon Világszervezetétől (WIPO). Az *Elsevier* elszánt a Scopus folyamatos fejlesztésére, melyet a felhasználók visszajelzései, részvételük és értékelésük alapján végez majd.

(Mohor Jenő)

Lásd még 281, 286

Tájékoztatási vállalkozás

06/355

TOMASZCZYK, Jacek: Bibliotekoznawstwo - bibliotekarz, informacja naukowa? = Bibliotekarz. 2006. 5.no. 7-11.p.

Könyvtártudomány - könyvtáros, informatikus?

Dokumentáló -felsőfokú; Könyvtáros -felsőfokú; Munkakör; Tájékoztatási vállalkozás

Az egykori könyvtártudományi tanszékek sorban tűzik nevük mellé az „informatika” kifejezést. A könyvtár szakon végzetek könyvtárosok lesznek, de vajon az informatikus (lengyel terminológia szerint: tudományos információs) végzettségűek milyen pályakilátásokkal rendelkeznek?

Néhány lengyel cikk megjelent már az *információs brókeri* szakmáról, amely a következő tevékenységeket öleli fel: üzleti információ keresése; a konkurens cégekre vonatkozó adatok gyűjtése; e cégek tevékenységének figyelése; gazdasági információ-gyűjtés; kapcsolattartó személyek felkutatása; kereskedelmi partnerek megbízhatóságának vizsgálata; alapítványokra, támogatásokra vonatkozó hírek; elemzések és jelentések készítése; piackutatás; szabadalmi és termék-információk keresése; bibliográfiai összeállítások készítése; a tudományos munka előkészítése; sajtófigyelés; idegen nyelvű források figyelése, fordítása; keresés adatbázisokban stb.

Természetesen az információs bróker pénzért kínálja a szolgáltatásokat. Ezek ára cégenként igen eltérő lehet. Néhány szkeptikus vélemény szerint az emberek, cégek nem akarnak fizetni olyan információkért, amelyeket maguk is meg tudnak szerezni. De ahogyan más szolgáltatásokat is igénybe vesznek, úgy az információszerzést is a szakemberekre bízák majd, akik gyorsabb, teljesebb eredményeket érnek el, mint az üzleti feladatokkal megbízott munkatársak.

Az amerikai információs világ vizsgálata előre jelezheti, milyen további munkaterületek várhat-

nak az informatikus-könyvtáros végzettségűekre, és ezekhez milyen ismeretekre és készségekre van szükségük, amelyeket – természetesen – az oktatásba is be kell építeni. Az *információs bróker* ismerje az információforrásokat, az információkeresés valamennyi aspektusát, legyen jártas a keresési stratégia kidolgozásában, legyen képes megítélni a források megbízhatóságát, elemezni különböző adatokat, jelentéseket és multimédia bemutatókat készíteni, és megérteni a megrendelők igényeit.

A *taxonómus* – a biológiában ismert értelmezéstől némileg eltérően – fogalmi rendszerek létrehozásával foglalkozik: tezaszuszok és más ellenőrzött szótárak készítésével, osztályozási rendszerek és metaadat-rendszerek kidolgozásával, információelemzéssel, kategóriák kialakításával internetes szolgáltatások, automatikus osztályozási rendszerek számára stb. A szükséges ismeretek és készségek: a szókinccs kiválasztásához szükséges módszerek és források, a metaadatok létrehozásának és kezelésének ismerete, a tezaszuszok és más ellenőrzött szótárak kialakításának, az automatikus osztályozáshoz és a szótárak szerkesztéséhez szükséges programoknak az ismerete, a szakemberek és a programozók közötti kommunikáció elősegítéséhez szükséges készségek.

Az *információs architektúra tervező* tevékenységi köre igen szerteágazó: internetes honlapok, adatbázisok, vállalati rendszerek struktúrájának tervezése. Mindehhez egy sor ismerettel kell rendelkeznie: a taxonómuséival, az információszervezésre és a honlaptervezésre vonatkozókkal. Ismernie kell az internet technológiát (XML, CSS, szkriptek). Képesnek kell lennie internetes adatbázisok és szolgáltatások létrehozására, és természetesen mindennek a tesztelésére is.

Egy negyedik, igen fontos munkaterület az *ember-számítógép interakció tervezése*. Ez egy olyan interdiszciplináris világ, amely meghatározza, milyen pl. a felhasználóbarát számítógépes felület, milyen szolgáltatásokat érdemes az interneten kínálni. Ehhez ismerni kell a navigáci-

ós rendszerek működését és ontológiai aspektusait, az emberek internethasználói magatartását, az adatelemzés eljárásait, a projekt lebonyolítás fogásait és a programozást. A szükséges ismeretek és készségek: az információs architektúra-tervező ismeretei, a felhasználók lélektanának és viselkedésének ismerete, internetes felületek tervezése és tesztelése, a multimédia technológia nyomon követése, az internetes szolgáltatások és programok tesztelésének módszerei.

A képzés jelenleg csak töredékesen felel meg az új, várhatóan munkakörökben, vállalkozási formákban is kikristályosodó feladatok igényeinek. Több gyakorlatra, szélesebb körű forrásismeretre, alaposabb adatbázis- és webtervezői stúdiumokra van szükség. Ha a könyvtáros- és informatikus-képzés nem építi be ezeket az új elemeket, a munkaerőpiac ezen újonnan megnyíló lehetőségeit jogászok, fizikusok, közgazdászok stb. fogják betölteni, a könyvtáros-informatikusok pályalehetőségei pedig szűkülnek.

(Orbán Éva)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

06/356

WAŁACH, Maria: Biblioteka szkoły specjalnej miejscem rewalidacji i wyrównywania szans edukacyjnych = Poradnik Bibl. 2006. 6.no. 7-12.p. Bibliogr.lábjegyzetekben.

A speciális iskolák könyvtárának szerepe a tanulók beilleszkedésének elősegítésében és az oktatási esélyegyenlőtlenség csökkentésében

Biblioterápia; Csoportos foglalkozás az olvasókkal; Gyermekolvasó; Iskolai könyvtár; Szellemi fogyatékos olvasó

Az értelmi fogyatékos gyerekek képzésében az osztálytermi előadásoknál jóval hatékonyabbak lehetnek azok a módszerek, amelyek a tanulók aktivitására építenek, és ebben az iskolai könyvtár kiemelkedő szerepet játszhat. Slubicében

1972-ben hoztak létre kisegítő iskolát az enyhe fokban értelmi fogyatékos gyermekek számára, amely a kilencvenes évekre nagy speciális képzési centrummá fejlődött, ahol az általános iskolán kívül középiskola, gimnázium és szakiskola is működik. A 2003/2004-es tanévben 147 diák tanult az iskolában.

Az iskolai könyvtárnak egy 42 négyzetméteres terme van, ahol mintegy 5000 kötet található. Az állomány kétharmadát kitevő gyermekirodalom mellett gyűjtik a tankönyveket, különösen az enciklopédikus jellegű ismeretterjesztő műveket és a szép, színes albumokat. A polcok közé kerekesszékekkel is be lehet görögdülni. Öt munkaasztal és a biblioterápia céljaira kialakított speciális helyek várják a fiatalokat. A könyvtár információs eszközei között nem csak a katalógusok – többek között a gyerekek által illusztráltak – szerepelnek, hanem kivágtat-gyűjtemény és feladat-kartotékok is.

A könyvtár nem tanulószoba, sokkal inkább kulturális központ és társalgó, a szabadidő eltöltésének és a kulturálódásnak a színtere. Az értelmi fogyatékos gyerekekkel nem könnyű megszerettetni a könyveket, az olvasást, ezért a könyvtárban olyan légkört kell teremteni, amely visszatérésre csábítja őket. Ennek a fő eszköze a közösen folytatott munka: a falakat az ő illusztrációik díszítik, segítenek megjavítani a könyveket, gondozzák a virágokat.

A biblioterápiás foglalkozások legfőbb célja az önbizalom erősítése. A foglalkozások kényelmes fotelekben, „életre kelő” plüssállatok sokaságával folynak. Rendelkezésre állnak kazetták, audiovizuális segédletek is, és természetesen megfelelően képzett könyvtárостanár.

Az olvasási készség fejlődése attól függ, hogy az oligofrénia milyen mértékben akadályozza az ismeretszerzést és milyen pszichés nehézségek adódnak. Ennek megfelelően, természetesen, egyéni támogatásra, személyre szabott fejlesztésre van szükség. Az iskolai könyvtár által biztosítható lehetőségek közül a legalkalmasabbak a tudáspróbák, a biblioterápiás foglalkozások, a

drámaelőadások, az olvasáshoz kapcsolódó játékok, a gyors vetélkedők és a rövid felolvasások. Az iskolai könyvtárostannak ezen kívül lehetőséget kell teremtenie az egyéni beszélgetésre, a hangos olvasásra és elmesélésre, a kézműves munkára, az albumok nézegetésére, nyelvi játékokra és rejtvényfejtésre, audiovizuális anyagok megtekintésére, és támogatnia kell a pedagógusokat különböző események, látogatások megszervezésében, rendezésében.

A vetélkedők különösen jó hatással vannak az értelmi fogyatékos gyermekekre: aktivizálják őket; megismertetik velük a gyermekirodalmat; érzelmileg is ösztönzik őket az olvasásra, akkor is, ha nehézségeik vannak; tapasztalatokat szereznek a csoportos munkában, együttműködésben; segítik integrációjukat a többi iskola tanulóival; felkészítik őket a társadalmi beilleszkedésre.

A szerző iskolájában számos vetélkedőt szerveztek. Ezek lényege, hogy a gyermekek képességeinek megfelelő teljesítményt várnak az olvasmányélmények alapján: gyurmázást, festést, elbeszélést, előadást – s mindezt bemutatják, pl. a helyi közkönyvtárban. Villámvetélkedőket is rendeznek: rádiós, televíziós programokról. Természetesen minden program fokozott munkát igényel nem csak a gyerekektől, hanem a könyvtárostól, a tanároktól és a szülőktől is.

Az iskolai könyvtár oktatási projekteket is vezet. Ilyen volt pl. az Európai Unió megismerését célzó akciósorozat: az iskolában EU információs központot létesítettek, EU napot rendeztek, rendezvényt szerveztek – az ép gyerekekkel közösen –, „Az EU a mi hazánk” címmel, vetélkedőn ismerték meg az EU országokat, íróikat, és ezekből újságot is összeállítottak.

Az enyhe fokban értelmi fogyatékos gyermekekkel folytatott könyvtári munkát az oktatási célok és az ország társadalmi-politikai helyzete határozza meg. A könyvtár feladatait mindenkor Maria Grzegorzewska mondatának szellemében kell meghatározni: Nem rokkantak, emberek!

(Orbán Éva)

06/357

FLINTOFF, Helen F.: Towards inclusion - views on the school library's role in removing barriers to achievement for ethnic minority pupils: proactive, reactive, inactive? A small-scale study in Basingstoke's secondary schools = New Rev.Child.Lit.Libriansh. 12.vol. 2006. 1.no. 83-102.p. Bibliogr.

Az esélyegyenlőség felé. Az iskolai könyvtár szerepe az etnikai kisebbséghez tartozó tanulók teljesítményének növelésében. Kisebbségi felmérés az angliai Basingstoke középiskoláiban

Felmérés; Középiskolai könyvtár; Középiskolás; Nemzetiségi olvasó; Oktatás információellátása

A vizsgálatot a dél-angliai Basingstoke-ban, a Hampshire északkeleti részén fekvő nagyvárosban végezték. A szerző a vonatkozó dokumentumok megállapításaival egybevetve vizsgálja az iskolai vezetés és a könyvtárosok véleményét arról a szerepről, amelyet könyvtárak az etnikai kisebbségekhez tartozó tanulók teljesítményének kibontakoztatásában, az előttük álló akadályok megszüntetésében játszik. Bepillantást nyújt azokba a kísérletekbe, amelyek célja az integráció segítése és megfelelő szolgáltatások nyújtása a kisebbségi tanulóknak. Vizsgálja az ilyen használók teljesítménye előtt álló akadályokat, amelyeket iskolai dokumentumok is tükröznek, és a vezetés és a könyvtárosok is elismernek. E dokumentumok elemzésével és a könyvtárosok véleményének megtudakolásával próbálja feltárni, milyen szerepet játszik a könyvtár az akadályok ledöntésében. Pozitív történetekről is számot ad, ugyanakkor rámutat a tudatosság és a (könyvtáros)képzés hiányaira. Nem derül ki egyértelműen az a fontos szerep, amit a könyvtár betölthet a hátrányok leküzdésében. Vannak ugyan jó példák, de a könyvtárosok általában nem vállalnak aktív szerepet, vagy ad hoc módon reagálnak ezekre a kérdésekre; ritkán fordult elő olyan eset, amikor a könyvtáros proaktívan lépett fel. Annak érdekében, hogy a kisebbségi tanu-

lók előtti akadályok leküzdésében aktív szerepet játsszon a könyvtár, jobb kommunikációra és az egyes könyvtárosok magabiztosságát és készségeit fejlesztő képzésre van szükség.

(Autoref. alapján)

06/358

HORÁVOVÁ, Barbora - ŠTEFKOVÁ, Jitka: Knihovny a jejich role v integraci imigrantů = Knižnica. 7.roč. 2006. 3-4.no. 32-34.p.

Res. angol nyelven

A könyvtárak szerepe az emigránsok integrációjában

Nemzetiségi olvasó; Nemzetiségi könyvtár

Az EU-országok társadalmi szerkezetében bekövetkezett változások a könyvtárak feladatkörének módosítását is megkövetelik. Az USA-ban és Kanadában a könyvtárak alkalmazkodtak az országok etnikai szerkezetében a 80-as évek elején bekövetkezett változásokhoz. Ugyanez a folyamat zajlott le a skandináv országokban, Hollandiában és Németországban is. A könyvtárak részvétele az EU-országokban indult integrációs programokban jelenleg a bevándorlók nyelvismeretének fejlesztésére, szociális szolgáltatásokra és a többségi polgároktól származó segélyprogramok szervezésére koncentrálódik. A cikk részletesen bemutatja a multikulturális könyvtárügy helyzetét a Cseh Köztársaságban, valamint a prágai multikulturális központ „Sokféleség a könyvtárban” elnevezésű projektjét.

(Autoref. alapján)

Tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

06/359

MÄKINEN, Olli: Itsesääntely internetissä = Kirjastolehti. 99.vsk. 2006. 1.no. 11.p.

Mohamed próféta gúnyrajzai egy dán lapban, avagy az önkorlátozás szükségessége az interneten

Cenzúra; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás szabadsága

A dán Jyllands-Posten 2005 szeptemberében Mohamed prófétáról, az iszlám megalapítójáról gúnyrajzokat jelentetett meg. Sok moszlim számára ez különösen sértő volt, és a megjelenítés végül világméretű sajtóbotrányt váltott ki. Finnország és Svédország sajtója az öncenzúra

eszközhöz folyamodott. Az interneten azonban ma is fellelhetők ezek a képek.

De mit is jelent a sajtó önkorlátozása?

A média, illetve általában a sajtótermékekre vonatkozó önkorlátozáson azt értjük, hogy a szerkesztésért felelős személyek saját kezdeményezésből bizonyos határokat és szabályokat állítanak fel a tevékenységre vonatkozóan. Ez a meghatározás a jogi szabályozás ellenpontja, mivel azt mindig az állam, vagyis állami szervek rendelik el. Az öncenzúra tehát csak egyfajta lehetőség, amelynek segítségével a tevékenységre jellemző információáramlást, parttalanságot kívánják biztonságosabb mederbe terelni. A finn és a svéd újságok gyakran tehát ily módon lemondanak a szentnek tartott szólásszabadságról önként, más fontosabb dolgok kedvéért.

Seppo Visala szerint amikor az internetet nemzeti és kereskedelmi célokra kezdték kiszélesíteni, akkor ez a korábbi működtető közösségek